

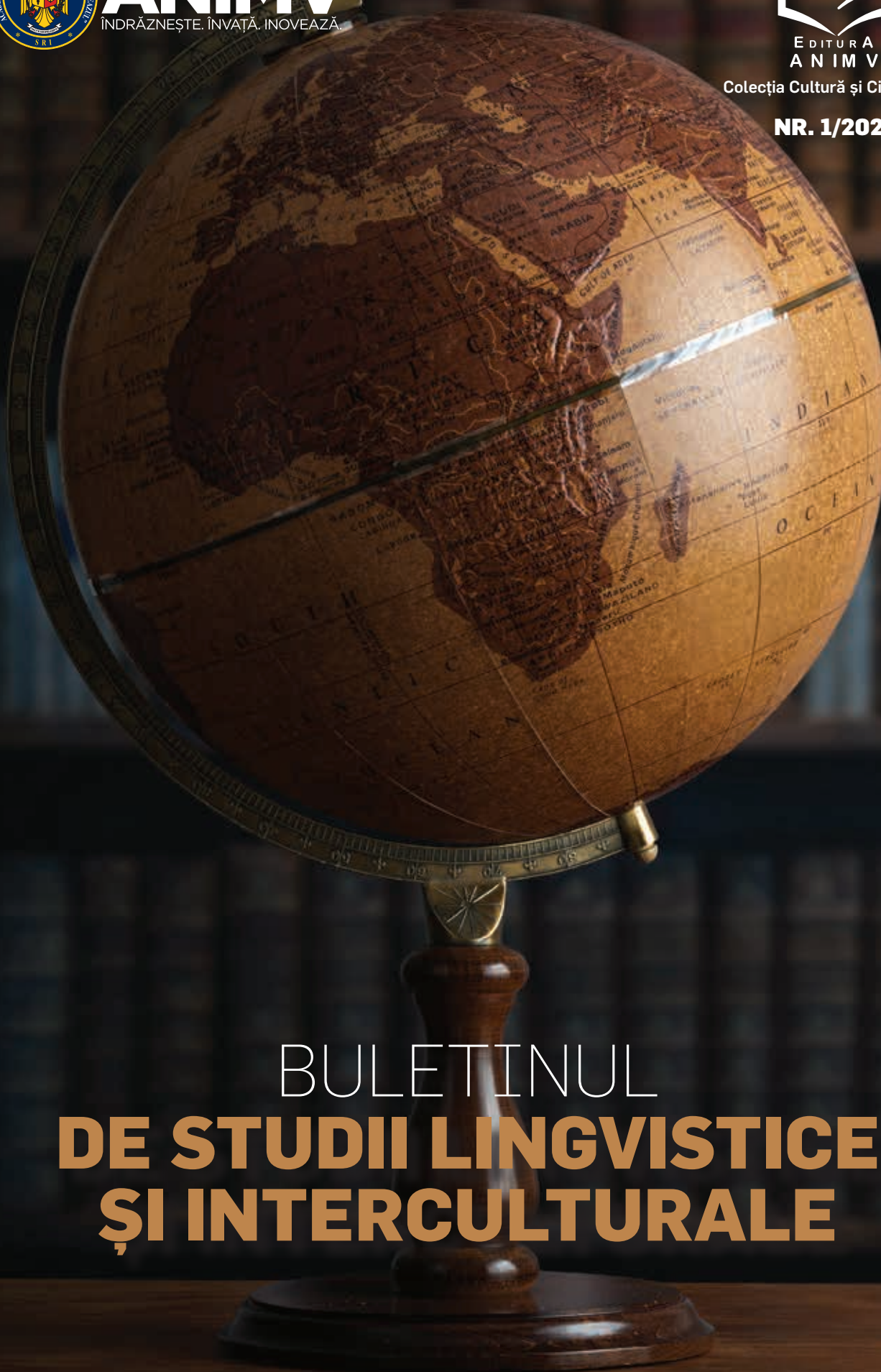
ANIMV
ÎNDRĂZNEȘTE. ÎNVAȚĂ. INOVEAZĂ.

EDITURA
ANIM V

Colecția Cultură și Civilizație

NR. 1/2021

BULETINUL
**DE STUDII LINGVISTICE
ȘI INTERCULTURALE**

1. STUDII DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

1.1. Tipărirea primelor cărți în limba croată 5

2. SINTEZE, RECENZII, STUDII DE CAZ

2.1. Analiza discursului și trăsăturile de personalitate..... 11

2.2. Particularități ale limbajului juridic în traducerea din limba engleză
a hotărârilor emise de Curtea de la Strasbourg 17

3. INCURSIUNI ÎN ISTORIE ȘI ANTROPOLOGIE

3.1. Legături dinastice româno-sârbe în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea 23

4. FOCUS - TENDINȚE ȘI EVOLUȚII GLOBALE

4.1. Dinamica socio-politică a statului Liban în secolele XX-XXI - Partea I - 31

Buletinul de Studii Lingvistice și Interculturale

Redactor-șef: Ana-Maria SURUGIU

editura@animv.ro

Adresa redacției: București, șos. Odăi nr. 20

ISSN 2821 - 496X ISSN-L 2821 - 496X

Editura Academiei Naționale de Informații

„Mihai Viteazul”

București, 2021

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor aparține exclusiv autorilor.

Reproducerea integrală sau parțială a textelor sau ilustrațiilor din Buletinul de Studii Lingvistice și Interculturale este posibilă numai cu acordul prealabil scris al ANIMV.

1

STUDII DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

TIPĂRIREA PRIMELOR CĂRȚI ÎN LIMBA CROATĂ

de Amelia DACHE

ABSTRACT

The study focuses on the earliest contributions of the Croatian nation to the printing and publishing activity during the 16th century, when the cultural life and literary creations of the Croats were deeply touched by the new movement that transformed the civilisation of Western Europe.

The possibility of graphic reproduction of manuscripts represents an important parameter for determining the degree of civilization and economic power at the end of the 15th and early 16th centuries. The spreading of book printing all over Europe occurred relatively quickly, but most books were still printed in Latin. The concept of printing books in the vernacular was a rather slower process, but Croatian glagolists and transcribers eagerly accepted Gutenberg's printing press. Only 28 years after Gutenberg's first edition of the Bible, the first Croatian printed book in Glagolitic letters appeared as early as 1483. It was a Roman missal (Rimski misal), the first missal in Europe not published in Latin script.

The 15th century also brought the use of printed illustrations. Printers used woodcuts to print illustrations and experimented with intaglio in copper engravings. The work of the Croatian artists designing woodcuts and engravings resulted in books and news sheets of high aesthetic and decorative value.

The first books to be printed in Croatia using Gutenberg's printing press mark the dawn of the printed book in the Croatian literature, having an iconic status and having been valued and revered for their high aesthetic and artistic qualities, as well as their historical significance.

The conducted research is part of a broader topic, that of the genesis and characteristics of the Croatian Renaissance in the context of Slavic literatures.

O mișcare atât de puternică precum Renașterea, aducând atât de multe noțiuni noi cerăspundeau dorinței umane de progres în cunoaștere și de exprimare liberă a gândirii individuale, a influențat, bineînțeles, și progresul cultural al națiunilor slave în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Folosirea limbii latine de către umaniști a perpetuat, în mod natural, aceste influențe, iar cultivarea limbii naționale de către scriitorii Renașterii a încurajat dezvoltarea operelor literare în limbile slave.

Situată aproape de Occident și expusă influențelor Umanismului italian și ale Renașterii, Croația a fost una dintre țările unde Renașterea s-a manifestat în mod productiv.

Începutul veacului al XVI-lea a fost marcat de apariția primelor cărți tipărite. Numeroși umaniști de origine croată precum episcopul Nikola Modruški (c. 1427-1480), călugărul franciscan Juraj Dragišić (1445-1520) și patricianul Koriolan Cipiko (1425-1493) și-au publicat cărțile în limba latină în Italia, în perioada de început a activității tipografice.

Cea mai veche carte tipărită, *Rimski misal*, a apărut în alfabet glagolitic, în anul 1483, probabil la Košinj, unde exista pe-atunci o puternică episcopie. Realizarea acestei cărți relevă înalta măiestrie a redactorilor și meșterilor tipografi, fiind prima încercare de imprimare cu caractere glagolitice.

În perioada incunabilelor², doi tipografi croați aduc o contribuție importantă la dezvoltarea tiparului în Europa: Andrija Paltašić (1440-1500) și Dobrić Dobričević (1454-1528). Paltašić, originar din Kotor, și-a desfășurat activitatea la Veneția în perioada 1476-1492. A tipărit aproximativ 40 de publicații diferite, în principal opere ale autorilor greci și latini (Cicero, Propertiu, Lactanțiu), preferați de cercurile umaniste. Cărțile sale au ilustrații sărace, spre deosebire de cele editate de Dobričević. Originar de pe insula Lastovo, Dobričević a activat o perioadă la Veneția, unde a colaborat cu conaționalul său. După ce a petrecut scurte sejururi în alte două orașe italiene, Verona și Brescia, acesta s-a stabilit la Lyon, în calitate de trimis al Republicii Venețiene în sudul Franței. Aici se va dedica doar activității de editare a cărților. A acordat o atenție deosebită selectării textului, modului de imprimare și întregului aparat ilustrativ. Deosebit de apreciate sunt cărțile cu conținut laic, împodobite cu numeroase xilografii, dintre care se remarcă *De re militari* (Despre domeniul militar) a lui Robert Valturi, publicată la Verona în 1483, atât în limba latină, cât și italiană. Printre cele mai bogate ilustrate scrieri tipărite de Dobričević se numără Basmile lui Esop (*Basne*) și Divina comedie a lui

Dante (*Božanska komedija*), apărute în 1487, la Brescia. La Lyon, editează în jurul anului 1500 câteva misale și Liturghia Binecuvântatei Fecioare Maria (*Bogorodičin Časoslov*; 1499 și 1501). Prin exemplarele împodobite cu minunate xilografii, Dobričević se înscrie în practica abia intrată în uz a ilustrării cărților prin procedee mecanice, metodă care va înlocui, treptat, înluminarea manuală a cărților.

Pe teritoriul Croației, prima tipografie atestată documentar a fost cea de la Senj, fondată și condusă de tipograful Blaž Baromić (înainte de 1450 - după 1505), unde se imprimau cărți pentru uzul clericilor și al credincioșilor culți, dar și abecedare. După o lungă perioadă de pauză, în anul 1530, la Rijeka a apărut o nouă tipografie, ca urmare a inițiativei episcopului și scriitorului Šimun Benja Kožićić (c. 1460-1536), originar din Zadar. Aici a fost tipărit *Misalul* din 1531, ilustrat cu numeroase xilografii de proveniență venețiană, în stil renescentist. În general, cea mai răspândită imagine din cărțile imprimate în această perioadă, în Croația, a fost scena Răstignirii, ceea ce dovedește repertoriul ilustrativ relativ limitat al producțiilor livrești. După aceste prime încercări de fondare a unor tipografii pe litoralul croat, a urmat o perioadă de întrerupere de aproape două secole a activității, lipsită de orice inițiativă în domeniu. Nici restul teritoriului croat, aflat sub dominație venețiană, nu a văzut apariția vreunei tipografii, fapt determinat de contextul economico-politic nefavorabil: conflictele continue cu turcii și epuizarea materială – factori ce au contribuit la stagnarea tendințelor culturale. Singur, Dubrovnikul reușește să obțină statutul de republică autonomă, datorită unei politici diplomatice abile și tributului anual plătit atât Imperiului Otoman, cât și Veneției. Dar, în ciuda independenței administrative și a prosperității economice de care se bucura orașul, nici aici nu se va înființa vreo tipografie pe parcursul secolului al XVI-lea, scriitorii din Dubrovnik preferând să-și tipărească operele în Italia, cel mai adesea la Veneția.

În nordul Croației, unde condițiile politico-economice nu au înlesnit progresul orașelor, au funcționat totuși, scurtă vreme, două tipografii. La Nedelišće, la solicitarea grofului Juraj Zrinski, și-a desfășurat activitatea tipograful maghiar Rudolf Hoffhalter (c. 1550 - 1585/1586). De sub teascurile tiparniței sale, iese, în 1574, lucrarea de drept *Decretum Tripartitum* (Decretul Tripartit), a autorului maghiar István Werbőczy, în traducerea lui Ivan Pergošić, împodobită cu o frumoasă xilografie, cu scene alegorice, pe pagina de titlu.

La Varaždin, a funcționat în 1586 o tipografie condusă de Johannes Manlius (?-1605), care activase

² incunabul: exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (înainte de anul 1500) (dexonline.ro)

înainte, în calitate de tipograf, la Ljubljana. Se pare că Manlius a sosit la Varaždin în urma invitației scriitorului și preotului Antun Vramec (1538-1587/1588), cu care colaborase deja în trecut. Dintre operele tipărite aici, atât în limba croată, cât și latină, cea mai importantă este *Postilla* lui Vramec, o culegere de texte biblice, însoțite de comentarii, scrisă în dialect kajkavian și împodobită cu numeroase xilografii reprezentând scene din viața lui Isus; foaia de titlu este încadrată într-un chenar cu ornamente bogate, în stil manierist, și imaginile celor patru evangheliști sub formă de medalion. După plecarea lui Manlius, activitatea tipografică a stagnat timp de un secol în regiunea de nord a țării.

Majoritatea cărților în limba croată au fost tipărite în alfabet glagolitic și latin, în mare măsură la Veneția, care, în timpul Renașterii, a fost unul dintre cele mai importante centre tipografice din Europa, iar din punct de vedere politic domina întregul bazin al Mării Adriatice, cu excepția Dubrovnikului.

La finele secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea, sub influența tot mai puternică a umanismului european, a înflorit și pe teritoriul Croației literatura laică în limbile latină și croată. Totuși, aici, în pofida surprinzătoarei dezvoltări a tiparului în Europa, producția livrescă a fost silită să caute mijloace de supraviețuire. Cei mai productivi scriitori croați, ale căror opere s-au bucurat de un larg răspund, și-au editat cărțile în străinătate. Astfel, în 1521 s-a publicat la Veneția *Judita* lui Marulić, prima operă în limba croată; au urmat încă două ediții, în 1522 și 1523, împodobite cu xilografii simple. Mulți intelectuali croați au emigrat în alte țări care, prin așezarea geografică și nivelul economic ridicat, ofereau un refugiu ospitalier, în timp ce alții, asemeni lui Matija Vlačić Ilirik (1520-1575), Stjepan Konzul (1521-după 1568), Antun Dalmatin (începutul secolului al XVI-lea-1579), Pavao Skalić (1534-1573), Markantun de Dominis (1560-1624) și Andrija Dudić (1533-1589), și-au părăsit patria pentru a îmbrățișa cauza protestantă.

Artele grafice

Tema asupra căreia ne vom apleca în continuare este justificată de semnificația pe care au avut-o în cadrul mișcării renaștentiste nu doar textele, ci și imaginile, ilustrațiile. Legăturile dintre literatură și arta grafică erau esențiale pentru crearea unui decor necesar receptării noilor forme și idei propagate în epoca renaștentistă, iar tiparul a jucat un rol important în structurarea canonului artelor vizuale și a canonului

literar, prin includerea edițiilor însoțite de gravuri. Rolul gravurului era acela de a transpune celelalte forme de artă (picturi, statui) și imaginile din realitatea contemporană în forme tipărite, muncind la desenele pregătitoare la fel de mult ca orice alt artist și, mai degrabă, imitând într-un mod creativ, decât reproducând pur și simplu (Burke, 2005, p. 98).

În Croația, formele și motivele renaștentiste au pătruns în domenii precum miniatura și grafica puțin mai târziu decât în arhitectură, sculptură și pictură. În aceste domenii, chiar mai mult decât în așa-zisele arte majore (pictura și sculptura) se poate observa o continuare a unor formule cu caracter stabil. Spre exemplu, miniaturile din cărțile-manuscris din cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea poartă amprenta încă puternică a stilului gotic.

Contrar unor păreri susținute timp îndelungat, atelierele de miniaturiști au continuat să funcționeze și după apariția tiparului, cel puțin pentru o clientelă restrânsă, de seniori și prelați. Producția lor era, totuși, departe de a avea amploarea și diversitatea de mai înainte, fiind redusă la cărțile de cult bisericească: cărți de rugăciuni catolice (*misale*) și breviare³. În Croația, în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, caligrafia și arta miniaturilor s-au desfășurat în paralel cu procesul de tipărire a textelor.

În cursul secolului al XV-lea s-au caligrafiat numeroase manuscrise, bogat ornamentate, autorii înluminărilor fiind, adesea, înșiși copiiștii. Cu toate acestea, a existat un număr mare de miniaturiști anonimi, al căror stil a fost, de cele mai multe ori, rustic, formele decorative, îndeosebi inițialele cu *fleuron*⁴ și motive dantelate, fiind adaptate la tradiția locală, în care au fost, arareori, inserate și elemente renaștentiste. Dominația acestei tradiții se remarcă și în cărțile de limbă latină, de factură laică, scrise și realizate de-a lungul secolului al XV-lea – spre exemplu în codexurile care atestă statutul orașelor, precum Statutul orașului Dubrovnik, realizat la începutul secolului al XV-lea de pictorul Ivan Ugrinović sau Statutul orașului Pola (1500), opera unui artist anonim.

Cele mai frumoase și bogat ornamentate codexuri de pe teritoriul croat, din perioada de tranziție între Evul Mediu târziu și Renaștere, au fost realizate la finele secolului al XV-lea, prin efortul copiiștilor și miniaturiștilor care lucrau în atelierul aflat sub oblăduirea episcopiei din Zagreb, care s-a bucurat de o lungă existență și unde au activat meșteri deosebit de iscusiți. Mărturie stau două misaluri bogat înluminate, datând din jurul anului 1495 și

³ „carte bisericească cuprinzând regulamente pentru rugăciune, indicații pentru îndeplinirea slujbelor religioase; ceaslov” (*Rječnik hrvatskoga jezika*, 2000, p. 99)

⁴ „ornament sculptat, în formă de floare sau de frunză stilizată, folosit mai ales în arhitectura gotică. [Pr.: fle-u-] – Din fr. *fleuron*” (*Dicționarul explicativ al limbii române*. 1998, p. 385)

aparținând starețului mănăstirii cisterciene din Topusko, precum și câteva cărți pentru coral. Ambele misaluri sunt împodobite cu motive ornamentale bogate, unul în stil gotic târziu, celălalt în stil mixt gotico-renascentist.

Stilul gotic târziu, cu unele elemente renașcentiste, este vizibil și în cel de-al treilea misal – *Missale Kálmáncsechianum*, proprietatea episcopiei din Zagreb, scris și pictat la cererea episcopului Dominico Kálmáncsechi, la Buda, în 1481, probabil în scriptoriul regelui Matei Corvin. Chenarul marginal și ilustrațiile cuprinse în întreaga pagină, precum și miniaturi din text relevă o variantă rustică, robustă, a stilului gotic de înluminare, caracteristic Europei Centrale.

Singurul miniaturist croat care a realizat lucrări în spirit renașcentist, respectiv manierist, a fost Juraj Julije Klović (1498-1578), personalitate de vază în cadrul mișcării artistice renașcentiste din Europa, a cărui biografie se regăsește în cea de-a doua ediție a Vieților lui Giorgio Vasari⁵. Aflat pentru o lungă perioadă de timp în slujba cardinalului Marino Grimani, Klović a realizat, la solicitarea acestuia, ilustrațiile pentru un Evangheliar care se păstrează astăzi la Veneția, apoi pentru un breviar, *Časoslov Stuarta de Rothesay* (Ceaslovul lui Stuart de Rothesay, păstrat la Londra), iar în jurul anului 1537, pentru un codex, *Komentar kardinala Marina Grimanija uz poslanice sv. Pavla apostola* (Comentariile cardinalului Marino Grimani la epistola Sfântului Apostol Pavel), expus tot la Londra. În jurul anului 1538, Klović a trecut în slujba cardinalului Alessandro Farnese; la cererea acestuia, a realizat Ceaslovul Farnese (păstrat la New York), un breviar închinat Sfintei Fecioare Maria, la ale cărui miniaturi a lucrat timp de nouă ani. Totuși, din câte se știe, niciuna dintre operele sale nu a fost creată în țara natală. Același lucru este caracteristic și cărților împodobite cu miniaturi, scrise în limba croată; majoritatea au fost tipărite în afara granițelor Croației.

O contribuție deosebită la grafica și ilustrarea cărților, în perioada Renașterii târzii și a manierismului, s-a realizat prin activitatea a doi graficieni croați, Martin Rota Kolunić (c. 1520-1583) și Natale Bonifacio (1537/1538-1592), ambii originari din Šibenik, precum și singurului pictor-gravor al acelei perioade: Andrija Medulić (c. 1510/1515–1563). Cu toții și-au desfășurat

activitatea în marile centre culturale din Italia, dar și la Viena și Praga.

Martin Rota Kolunić și-a început cariera la Veneția, realizând clișee gravate în lemn pentru imprimarea foilor de știri cu caracter popular (mijloace de comunicare premergătoare ziarului) sau pentru publicații tipografice, în care textele erau însoțite de portrete ale contemporanilor și împăraților romani, panorame ale diverselor orașe, hărți geografice, reproduceri ale tablourilor unor artiști de vază. Reprezentarea chipurilor s-a realizat în stilul naturalist, minuțios, al lui Dürer, în timp ce producțiile grafice, în special cele destinate băătăiei de la Lepant, au avut o linie mai liberă.

Natale Bonifacio a activat, de asemenea, la Veneția, unde a realizat gravuri în lemn și desene simple, un exemplu fiind seria de reprezentații grafice ale insulelor din sudul Mediteranei⁶. În jurul anului 1575, Bonifacio s-a deplasat la Roma, unde s-a evidențiat drept grafician și gravor de hărți geografice și panorame ale orașelor, după eșantioanele unor cartografi italieni⁷. Bonifacio este recunoscut și pentru xilografiile în format de pancartă, cu rol de buletin de știri pictural, referitoare la unul dintre cele mai mediatizate evenimente din Roma anulului 1680: strămutarea obeliscului în piața din fața Bazilicii Sfântului Petru, din Vatican.

Spre deosebire de foile de știri ale lui Kolunić și Bonifacio, xilografiile lui Andrija Medulić se înscriu printre cele mai interesante și mai deosebite lucrări din Italia secolului al XVI-lea, fiind realizate într-un stil propriu, care presupunea împletirea xilogravurii cu procedeul *pointe seche*⁸ – tehnică pe care acesta a deprins-o în Italia. Cea mai mare parte a vieții și-a petrecut-o la Veneția, unde a realizat un număr mare de picturi. Producțiile grafice ale lui Medulić sunt ușor de recunoscut datorită contrastului expresiv între lumină și întuneric a figurilor alungite, fără regularitate anatomică, și nonșalanței stilului grafic ce nu respectă regulile artei renașcentiste.

Observăm, așadar, că majoritatea creațiilor din domeniul artelor grafice, aparținând unor artiști croați, au luat naștere în cadrul diasporei. În perioada secolelor al XV-lea și al XVI-lea, Croația, Sfântul Imperiu Romano-German și Republica Venețiană au menținut

⁵ *Viețile celor mai renumiți arhitecți, pictori și sculptori italieni, de la Cimabue până în timpurile noastre (Vite de' più eccellenti architetti, pittori e scultori italiani, da Cimabue insino a' tempi nostri; 1550 și 1568)* este lucrarea de căpătâi a pictorului, arhitectului și istoricului de artă italian Giorgio Vasari.

⁶ Desenele erau destinate împodobirii culegerii *Civitatum aliquot insigniorum... delineatio* (1574) a lui Donato Bertelli.

⁷ Printre ilustrațiile artistului croat se numără și harta părții superioare a regiunii Abruzzi, inclusă în celebrul atlas al lui Abraham Ortelius, *Theatrum orbis terrarum* (Teatrul lumii pământești), publicat în 1591, în latină și germană. Acesta realizează xilografiile pentru cartea lui Jan Zuallart, *Il devotissimo viaggio di Gerusalemme* (Călătoria sfântă la Ierusalim, 1587, Roma), precum și o serie de gravuri, de mari dimensiuni, pentru cartea arhitectului Domenico Fontana, *Della Transportatione dell'obelisco Vaticano...* (Transportarea obeliscului din Vatican..., 1590, Roma), care include reprezentări ale clădirilor pe care arhitectul italian le proiectase pentru Papa Sixt V.

⁸ *Pointe seche* [dry point] - Tehnică de gravare în adâncime cu acul. Suprafața plăcii este incizată direct cu un ac sau un vârf de diamant. Varietatea de tonuri realizată prin această tehnică este mai săracă decât la tehnica aquaforte. Numărul de exemplare imprimate este redus, întrucât imaginea de pe placa gravată prin zgârieturi superficiale se șterge treptat, la presări succesive. Maximumul de exemplare este în număr de șase. (Florin Stoiciu. *Tehnici tradiționale în gravură*)

legături strânse, astfel încât oamenii și bunurile, atât din sfera economică, cât și culturală, s-au bucurat de o liberă circulație. Intensitatea schimburilor economice și culturale a depins, însă, de posibilitățile și nevoile fiecărui stat în parte.

Ilustrarea cărții a reprezentat o preocupare asupra căreia artiștii, fie ei pictori miniaturiști ori gravori, și, nu în ultimul rând, meșterii tipografi s-au aplecat cu deosebit interes și cu multă migală. Funcția estetică a imaginii a dobândit valențe instructive, facilitând receptarea, asimilarea și stocarea informațiilor din textul întregit de prezentările grafice și ilustrațiile artistice corespunzătoare.

Elementele grafice au jucat un rol deosebit în amplificarea și aprofundarea perceptivă, în imprimarea unei antrenări mai pronunțate, de natură estetic-emoțională, și în asimilarea informațiilor transmise (Palicica, 2006, p. 24-25)

Valoarea textului a fost completată, astfel, prin forța imaginii. Imaginea înseamnă însuflețirea celor văzute cu mintea, spre bucuria ochiului, care pătrunde în frumoasa lume a formelor colorate spre a cunoaște și a sluji apoi rațiunii, spre punerea în acord a lumii interioare cu cea exterioară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Studii, monografii, recenzii:

1. Burke, P. (2005). Renașterea europeană: centre și periferii. „Construcția Europei”. Iași: Polirom.
2. Dvornik, F. (2001). Slavii în istoria și civilizația europeană, „All Istoric”. București: All Educational.
3. Faure, P. (2002). Renașterea, „Microsinteze”. București: Corint.
4. Garin, E. (coord.). (2001). Omul Renașterii. București: Polirom.
5. Jurković, M. - Erlande-Brandenburg, A. (eds.). (2004). Hrvatska Renesansa. (Katalog izložbe). Zagreb.
6. Novak, S. P. (2009). Slaveni u renesansi. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Panofsky, E. (1972). Renaissance and Renascences in Western Art. New York: Ed. Harper & Row.
8. Palicica, M. (2006). Presa scrisă și lecția. Timișoara: Mirton.

Istorii ale literaturii:

1. Kombol, M. & Novak, S. P. (1996). Hrvatska književnost do narodnog preporoda. Zagreb: Školska knjiga.
2. NOVAK, S. P. (2003). Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas. Zagreb: Golden marketing.

Periodice:

1. Babici, L. (1943, Decembrie). Arta plastică croată. Gândirea, Anul XXII (10), 579-585.
2. Posavac, Z. (1975). Estetički fragmenti u renesansnoj hrvatskoj književnosti. Republika, (7-8). Zagreb.

Dicționare:

1. Coteanu, I. (coord.). (1998). Dicționarul explicativ al limbii române. (ediția a II-a). Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Univers Enciclopedic.
2. Šonje, J. (urednik). (2000). Rječnik hrvatskoga jezika. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Zagreb: Školska knjiga.

Resurse web:

1. Čučić, V. (2005). Prvi tiskari u Dubrovniku: S popisom tiskane građe. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 48 (3/4), 123-126, 145-155. http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/168.home/prescript/article/slave_0080-2557_1936_num_16_3_7624. [accesat la data de 19.02.2013].
2. Karpatský, D. (2008). Hrvatsko pjesništvo kroz stoljeća, Kolo, (3), Zagreb. <http://www.matica.hr/kolo/309>. [accesat la data de 05.09.2012].
3. Malić, D. (1981, iunie). Pravci razvoja hrvatskoga književnog jezika do ilirskog razdoblja (Pokušaj sinteze). Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, vol. 6-7 (1). <http://hrcak.srce.hr/file/103394>. [accesat la data de 18.10.2013].
4. Matić, T. & Damiani E. (1953, December). Storia letteraria dei popoli slavi. Slovo: Journal of Old Church Slavonic Institute, (3), 64 – 66, Zagreb. <http://hrcak.srce.hr/file/20959>. [accesat la data de 16.07.2012].
5. Stoiciu, F. Tehnici tradiționale în gravură. <http://www.stoiciu.1accesshost.com/page7.html>. [accesat la data de 21.08.2013].

2

SINTEZE, RECENZII,
STUDII DE CAZ

ANALIZA DISCURSULUI ȘI TRĂSĂTURILE DE PERSONALITATE

de Ana-Maria SURUGIU¹

¹ Doctorandă în cadrul Școlii Doctorale Limbi și Identități Culturale, Universitatea din București, absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București, specializarea engleză-italiană, și a Facultății de Relații Internaționale și Studii Europene, Universitatea Spiru Haret, București

“Noi nu scriem cu degetele, ci cu întreaga noastră ființă.
Nervul care controlează condeiul se încolăcește în jurul fiecărei fibre
din făptura noastră, trece prin inimă, străpunge ficatul.”

Virginia Woolf, *Orlando*

ABSTRACT

The article offers a brief presentation of some relevant speech analysis studies and the main indicators of voice, rhythm, prosody, as well as the personality traits that can be correlated with speech acts and human behaviour. As the linguistic profiling activity is beginning to gain more and more ground, it is important for the language experts to refer to a general set of rules and instruments that apply to speech analysis, so that they will be able to discern facts from fiction in speech acts. The subtle characteristics of human interactions can give relevant information on people's personality, behavior and also on their intentions. Moreover, studies have shown that linguistic analysts can estimate age, gender, height, feelings and credibility based on cues of voice speed, intonation, rhythm, and word choice, alongside with other linguistic and non-linguistic markers.

Elements of culture and civilization are also vital for the understanding of human interaction, and the way in which dialogue and other types of communication differ from one culture to another is relevant for the cognitive hearing mechanisms of language understanding. Cultural differences are reflected in everyday human interaction, and social contexts and the linguistic barriers, alongside with the personal intentions and interests of the speakers, are all part of the elements that should be taken into consideration in an analysis of the spoken behavior and communication patterns.

Analiza discursului din perspectiva identificării trăsăturilor de personalitate este o activitate de interes atât pentru psihologi și lingviști, cât și pentru specialiștii diferitelor agenții de aplicare a legii. Mult timp, vocea a fost considerată o măsură a emoțiilor și o oglindire a personalității unei persoane, datorită capacității sale de a capta diferențele dintre persoane atât la nivelul stărilor emoționale pe care le trăiesc, cât și la nivelul trăsăturilor de personalitate. La aceste aspecte face referire și citatul de la începutul articolului, relevant și pentru discursul oral, nu doar pentru textul scris, fiind evident faptul că discursul unei persoane conține numeroase informații despre personalitatea vorbitorului, suplimentar indicatorilor privind capacitățile sale lingvistice ori cognitive. Majoritatea oamenilor nu își pot controla comportamentul în interacțiunea cu alte persoane, iar alături de alți markeri de limbaj și indici non-lingvistici oamenii transmit emoții, atitudini și intenții cu privire la ei înșiși și la viitoarele lor acțiuni.

Întrucât atât exprimarea, cât și analizarea emoțiilor variază de la o cultură la alta, de la o limbă la alta și chiar de la o civilizație la alta, o abordare multilaterală este esențială în acest sens. În analiza discursului sunt angrenate cunoștințe de psihologie, lingvistică, studii multi-culturale, antropologie, dialectologie, acustică, diferite aplicații informatice de analiză a vocii și de conținut, instrumente IT și inteligență artificială.

Mai mult, diversele caracteristici de prozodie, precum intonația, ritmul vorbirii, inflexiunile vocii, sonoritatea vocii, pot fi modelate diferit și pot transmite informații despre starea de spirit și atitudinea vorbitorului. Cercetările discursurilor au demonstrat că stările emoționale diferă în ceea ce privește exprimarea lor paralingvistică, iar analiștii de voce se folosesc de indiciile vocale pentru a analiza trăsăturile de personalitate și starea afectivă a vorbitorului. De exemplu, tonalitatea și inflexiunea vocii sunt strâns corelate cu vârsta persoanei. Un studiu prezentat în anul 2010, în *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology* (Hughes & Rhodes, 2010, p. 290-304), a evidențiat faptul că se pot identifica relativ corect elemente privitoare la vârsta vorbitorului, cercetări confirmate și de un studiu publicat în anul 2015 (Skoog Waller et al., 2015, p. 495) în *Frontiers in Psychology* and *Frontiers in Neuroscience*, care a indicat că ritmul rapid de vorbire este asociat cu categoria de vârstă tânără, iar ritmul mai lent este asociat cu vârsta înaintată. Totodată, viteza de vorbire este mai relevantă pentru categoria persoanelor în vârstă, în timp ce pentru persoanele tinere sunt mult mai relevanți indicatorii acustici și lingvistici.

De altfel, emoțiile active, precum furia și bucuria,

sunt asociate cu un ritm rapid și o tonalitate înaltă, în timp ce tristețea este asociată unei tonalități joase și unui ritm lent. Depresia este asociată cu frecvența de bază a vocii, iar o frecvență crescută a vocii semnalează prezența falsității și faptul că vorbitorul nu este de încredere. Acest lucru poate fi explicat și prin faptul că în situațiile stresante, oamenii tind să vorbească cu o frecvență a vocii mai ridicată. Mai mult, tonalitatea joasă și un ritm rapid al vorbirii transmit informații de credibilitate și de încredere în spusele vorbitorului. De asemenea, orientarea sexuală este reliefată de felul în care sunt articulate vocalele, iar un studiu prezentat în anul 2013 la *Acoustical Society of America* (Morton, 2013) a demonstrat că se pot identifica vocile persoanelor celor mai înalte, întrucât vocile persoanelor mai înalte au o tonalitate mai profundă. Cercetătorii au făcut legătura și între trăsăturile de personalitate de tipul introversie-extraversie, stabilitatea emoțională și caracteristicile vocii, analizând parametrii prozodici de genul tonalității, intensității și ritmului vorbirii. Astfel, extravertiții sunt mult mai sociabili și predispuși la interacțiune, iar introvertiții sunt mai degrabă timizi, conservatori și liniștiți. Pe de altă parte, stabilitatea emoțională și nevroza sunt stări interne, nu reacții interpersonale. Persoanele intens nevrotice sunt cuprinse foarte ușor de sentimente puternice și sunt considerate a nu fi de încredere și instabile, spre deosebire de persoanele cu un nivel scăzut de nevroză, care sunt mai calme și controlate. Studiul părților de vorbire a demonstrat o predilecție a nevroticilor spre caracterul implicit al vorbirii și spre folosirea preponderentă a pronumelor și a verbelor. Extravertiții folosesc mai multe conjuncții, iar cei mai puțin extravertiți preferă, cu precădere, substantivele și adjectivele.

În ceea ce privește idiolectul limbii, acesta reprezintă modul specific de vorbire al fiecărui individ, care reflectă personalitatea, competența lingvistică, inteligența și cultura fiecăruia. Din punctul de vedere al vorbitorului, modul specific de utilizare a limbii, distanța pe care o introduce față de sensurile de dicționar ale cuvintelor și mărcile nonliteralității, împreună cu mijloacele paraverbale și nonverbale care sprijină expresia, sunt concretizarea stilului individual. Astfel, putem considera vorbirea ca fiind un act individual de creare a sensului, iar receptarea este interpretare, adică proces de re-creare a sensului. Această interpretare se poate face și în limba maternă, nu doar dintr-o limbă străină care implică și cunoștințe solide de cultură și civilizație străină. Rolul interpretantului este acela de a face diferențierea între semnificația lexicală și cea textual-discursivă, mai ales în situațiile în care există o

discordanță vizibilă între sensul textual și semnificația unităților constitutive, ca în cazul ironiei, proverbelor sau expresiilor idiomatice. De asemenea, accentul regional folosit este un indicator al faptului că vorbitorul se simte relaxat în convorbirea cu interlocutorul său, fapt ce ridică gradul de credibilitate și adevăr al celor comunicate.

Aplicațiile informatice și inteligența artificială utilizate pentru analiza vocii sunt folosite de foarte mult timp, pentru a realiza atât studii și cercetări în domeniu, cât și pentru a le fi de folos diferitelor agenții de aplicare a legii. De exemplu, încă din 1990, Germania folosea analiza lingvistică pentru a verifica rădăcinile imigranților. Biroul Federal al Migrației și Refugiaților (BAMF)² a luat în calcul folosirea unui software automat pentru a analiza dialectele persoanelor care cer azil politic, pentru a identifica locul de unde aceștia din urmă migrează, principalul obiectiv al programului fiind de a-i detecta pe imigranții care vorbesc în limba arabă și se declară sirieni, pentru a-și crește șansele de a primi azil. În pofida acestor aplicații informatice, încă se apelează la cunoștințele și experiența lingviștilor pentru identificarea cu o mai mare precizie a originii anumitor dialecte sau a variațiilor dialectale.

În analiza discursului este util să ținem cont de pentagonul retoricii și de triumghiul retoricii, două instrumente esențiale de analiză lingvistică.

Astfel, luând în considerare pentagonul retoricii³, putem observa că scopul comunicării se află la mijlocul interacțiunii dintre interlocutori (writer și reader în contextul comunicării scrise), fiind influențat de subiect, limbaj și circumstanțele comunicării.

De asemenea, toate aceste elemente se întrepătrund cu profilul cultural al interlocutorilor, diferențele culturale fiind deseori vizibile, însă alteori subtile, mascate sub umbrela multiculturalității și a caracterului universal al comunicării. Identificarea și evaluarea pattern-ului comunicațional este un demers minuțios, care necesită atât atenție la detalii, nuanțe, tonalități, cât și cunoștințe solide în domeniul culturii și civilizațiilor străine, pentru a putea analiza corect limbajul interlocutorilor și pentru a putea face analize lingvistice, comportamentale și chiar predicții pertinente. Obiceiurile și tradițiile culturale influențează foarte mult comportamentul uman, atrăgând după sine un anumit comportament verbal și un pattern comunicațional specific spațiului cultural.

De o mare importanță este și triumghiul retoricii⁴, care ne oferă instrumente utile în identificarea tiparului de persuasiune utilizat de vorbitor.

Astfel, când vorbitorul urmărește să își convingă interlocutorul, are la dispoziție în general trei variante de persuasiune: logos, patos și etos. Logosul este apelul la rațiunea și logica interlocutorului, vorbitorul alegând cuvinte neutre și obiective, structurându-și logic argumentația. Patosul face apel la emoțiile interlocutorului, vorbitorul folosind cuvinte cu încărcătură emoțională și căutând să realizeze o conexiune emoțională cu interlocutorul său, de tipul urii sau compasiunii. Iar etosul face apel la nivelul de încredere a interlocutorului în vorbitor, acesta folosind cuvinte neutre pentru a nu-și devoala scopul și realizând o conexiune emoțională cu interlocutorul său, de tipul admirației sau încrederii. Toate cele trei abordări pot fi prezente într-un discurs, dar de obicei una singură prevalează.

Elementele paraverbale au și ele rolul lor în tehnica persuasiunii, ajutând vorbitorul să transmită mesaje subliminale ce influențează interlocutorul la nivel subconștient. Astfel, prin volumul vocii dominăm sau ne lăsăm dominați. O persoană cu voce volubilă induce ideea de putere și vitalitate, pe când una cu voce slabă dă impresia de pasivitate și lipsă de încredere în forțele proprii. Totodată, exagerarea volumului vocii indică o devalorizare a interlocutorului. Tonul înalt și strident trădează nemulțumirea și nervozitatea, iar tonul copilăresc sugerează nesiguranță, lipsă de experiență și de autoritate. De asemenea, ritmul moderat, cu ușoare fluctuații, indică o persoană echilibrată, în timp ce ritmul mecanic indică o persoană disciplinată, cu voință de fier, dar care își controlează stările afective în mod exagerat. Accentul are de multe ori un rol decisiv în comunicare, cu ajutorul său putându-se evidenția anumite idei într-un discurs ori pune pe loc secundar unele aspecte ale actului comunicării. O bună dicție ajută vorbitorul să fie perceput ca o persoană competentă și sigură pe sine, iar pauzele în vorbire sunt de multe ori mai eficiente decât o mie de cuvinte. Cu ajutorul pauzelor, vorbitorul poate exprima indignarea, uimirea sau tristețea și de multe ori, ceea ce nu este rostit, dar se subînțelege, influențează în mai mare măsură receptorul comunicării.

² http://adevarul.ro/international/europa/germania-vrea-foloseasca-programe-analiza-vocei-verifica-originile-refugiatilor_58cca52d5ab6550cb87069bd/index.html

³ Topic - Subiect, Writer - Scriitor, Reader - Cititor, Language - Limbaj, Circumstances - Circumstanțe, Purpose - Scop

⁴ Logos - Argument; Inductiv/Deductiv. Dovezi: Cercetare/Întrebări/Mărturie

Patos - Transmiere: Voce/Gesturi/Contact vizual. Stil/sintaxa: Cuvinte cu încărcătură emoțională/Repetiții/Sens figurat/Fraze memorabile

Etos - Credibilitate: Mărturia expertului/Stilul transmiterii/Conduita/Relația cu publicul/Limbajul

Concluzii

Scopul acestui articol a fost acela de a trece în revistă principalele elemente de analiză a discursului, care pot fi corelate cu trăsăturile de personalitate, în vederea identificării tiparelor comunicaționale și a caracteristicilor socio-culturale ale vorbitorilor.

Cercetările în domeniu oferă puncte de plecare și repere importante pentru activitatea de analiză a limbajului, pentru înlesnirea observării comportamentelor și atitudinilor persoanelor în interacțiunea verbală și în mediul online. Caracteristicile subtile ale conversațiilor

și interacțiunilor umane pot oferi elemente și indicii esențiale despre personalitatea unui individ, iar abilitățile și competențele analiștilor de limbaj și/sau de comportament dictează precizia cu care conținutul comunicațiilor este analizat și interpretat.

Deși analiza discursului poate fi sprijinită în mare măsură de soluții software și de inteligența artificială, factorul uman este vital pentru decodarea mesajelor și semnalarea comportamentelor, prin coroborarea cunoștințelor de lingvistică și psiho-lingvistică cu cele de cultură și civilizație, antropologie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

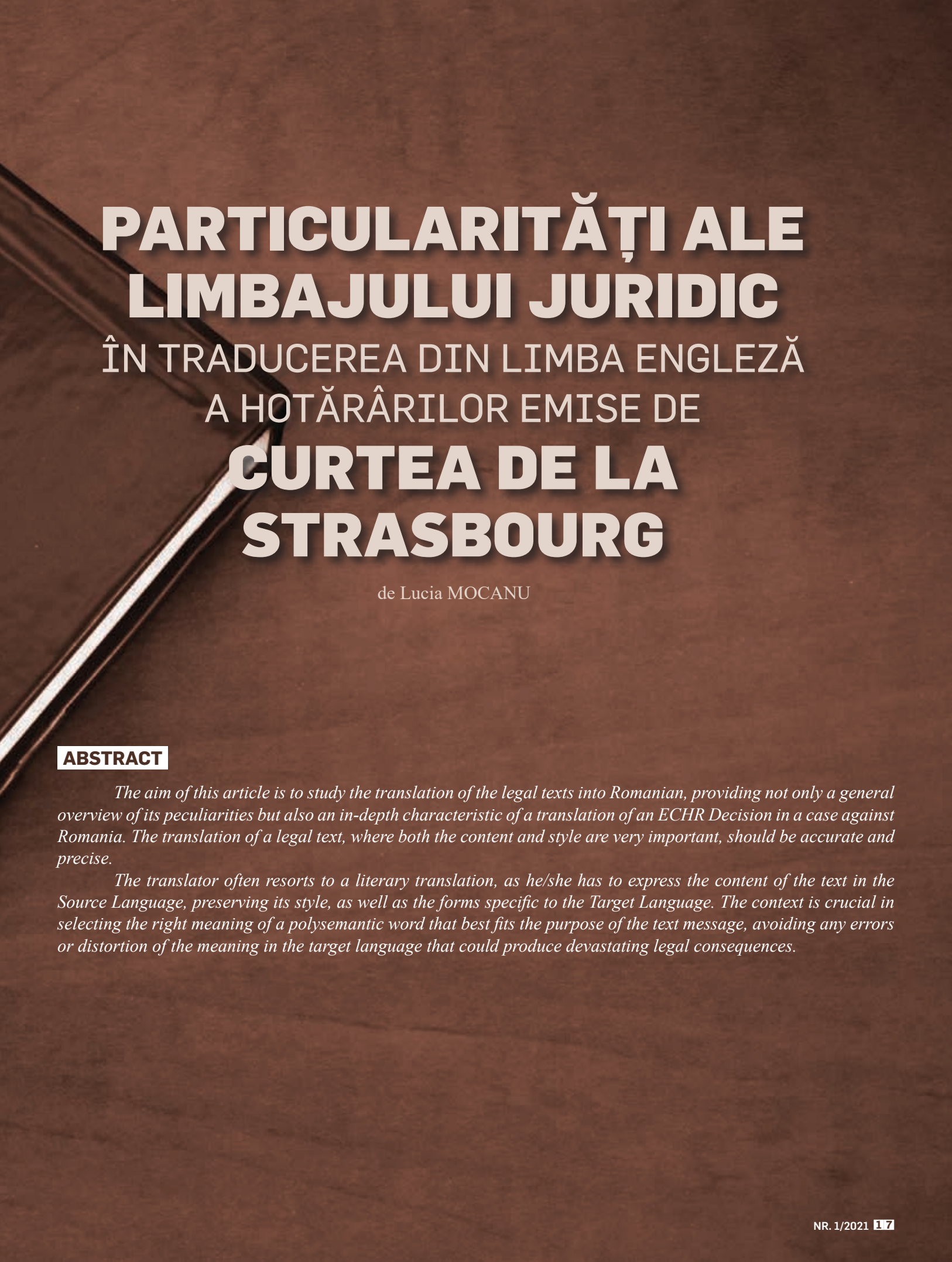
1. Flanagan, J. L. (1965). *Speech Analysis Synthesis and Perception*, Springer, Nerlin, Heidelberg.
2. Fruhholz, S. & Belin, P. (2019). *The Oxford Handbook of Voice Perception*. (first edition). Oxford: Oxford University Press
3. Hughes, S. & Rhodes, B.C. (2010). Making age assessments based on voice: the impact of the reproductive viability of the speaker. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, 4, 290-304.
4. Martin, J.H. & Jurafsky, D. (2019). *Speech and Language Processing, An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. (Third Edition draft).
5. Morton, J. (2013), *Sounding tall: Listeners can distinguish the voices of tall versus short people*. Acoustical Society of America.
6. Oberlander J & Gill AJ. (2004). Individual differences and implicit language: personality, parts of speech and pervasiveness. *Proceedings of the 26th annual conference of the cognitive science society*. Chicago, IL, USA.
7. Skoog Waller, S.S., Eriksson, M. and Sorkvist, P. (2015). Can you hear my age? Influences of speech rate and speech spontaneity on estimation of speaker age. *Cognitive Hearing Mechanisms of Language Understanding: Short and Long-term Perspectives*. *Frontiers in Psychology and Frontiers in Neuroscience*.
8. *Teorii ale limbajului*, curs, lector univ. dr. Cristian Radu, Universitatea Babeș Bolyai, Secția de Comunicare și Relații Publice, Cluj Napoca.

Resurse web

1. <http://jorgenboge.wikidot.com/how-to-analyze-a-speech>. (accesat la data de 10.03.2020)
2. http://adevarul.ro/international/europa/germania-vrea-foloseasca-programe-analiza-vocei-verifica-originile-refugiatilor-_58cca52d5ab6550cb87069bd/index.html. (accesat la data de 22.10.2019).
3. <https://www.theguardian.com/science/blog/2015/apr/16/is-your-voice-trustworthy-engaging-or-soothing-to-strangers>. (accesat la data de 18.02.2020) .
4. <https://www.livescience.com/42131-revealed-in-peoples-voices.html>, accesat la 18.02.2020
5. *-/.* (accesat la data de 21.03.2020).

PARTICULARITĂȚI ALE LIMBAJULUI JURIDIC ÎN TRADUCEREA DIN LIMBA ENGLEZĂ A HOTĂRĂRILOR EMISE DE CURTEA DE LA STRASBOURG

de Lucia MOCANU

ABSTRACT

The aim of this article is to study the translation of the legal texts into Romanian, providing not only a general overview of its peculiarities but also an in-depth characteristic of a translation of an ECHR Decision in a case against Romania. The translation of a legal text, where both the content and style are very important, should be accurate and precise.

The translator often resorts to a literary translation, as he/she has to express the content of the text in the Source Language, preserving its style, as well as the forms specific to the Target Language. The context is crucial in selecting the right meaning of a polysemantic word that best fits the purpose of the text message, avoiding any errors or distortion of the meaning in the target language that could produce devastating legal consequences.

In contextul apartenenței României la Uniunea Europeană, țara noastră a devenit un receptor al aquis-ului comunitar și s-a angajat să-și armonizeze legislația cu cea a blocului european. Acest fapt se reflectă și la nivelul limbajelor specializate, cel juridic, în speță, care se confruntă cu probleme legate de identificarea unor echivalente pertinente pentru fenomenele și conceptele juridice din spațiul european importate de sistemul juridic românesc. Actul traducerii presupune o excelentă cunoaștere a limbii țintă, dar și a limbii sursă, cunoștințe lingvistice la nivel de expert și cunoștințe de specialitate în domeniul de lucru. Astfel, traducerea trebuie să exprime conținutul textului din limba sursă, să păstreze stilul său și să conțină formele specifice limbii țintă.

Particularități ale limbajului juridic românesc

Stilul juridic se caracterizează prin funcția conativă și referențială, prin sintagme fixe de adresare și de formulare, numite șabloane. Acestea constau în repetarea unor modele gramaticale și lexicale prestabilite, devenind stereotipii ale limbajului juridic. Prin urmare, funcțiile emotivă și poetică sunt complet absente. Este un stil extrem de impersonal, comunicările oficiale permițând doar o interpretare unică. Exprimarea trebuie să fie clară, precisă, lipsită de ambiguități, recurgându-se de multe ori la parafraze sau definiții incluse în textul juridic.

„Evoluția limbajului românesc a avut loc în direcția asigurării proprietății, clarității și conciziei printr-un proces de unificare, specializare și modernizare la toate nivelurile. De exemplu, în domeniul vocabularului juridic, dacă se ia drept criteriu al evoluției procentului de întrepătrundere dintre lexicul limbii comune și terminologia juridică specializată, se constată o descreștere treptată a numărului cuvintelor din lexicul comun până în secolul al XIX-lea, când, în terminologia juridică românească, predomină neologismul latino-roman, care permite exprimarea precisă, lipsită de ambiguitate, a conceptelor juridice.” (Stoichițoiu-Ichim, 2002)

Limbajul juridic este întâlnit în redactarea unor acte specifice cum ar fi darea de seamă, adevărul, decizia, hotărârea etc. Lexicul caracteristic limbajului juridic înregistrează numeroase arhaisme folosite în

limbă doar în accepțiunea juridică, acestea ieșind din uzul comun: împricinat, pârât, a săvârși etc., dar și sintagme consacrate precum desfacerea căsătoriei, deși mai nou se poate observa tendința de calchiere a englezescului *dissolution of marriage* = dizolvarea căsătoriei. Numărul mare al traducerilor din limba engleză, chiar și în domeniul juridic, precum și utilizarea frecventă a acestei sintagme ar putea conduce la intrarea ei definitivă în limbajul juridic, poate chiar în detrimentul celei tradiționale. Un bun traducător este cel care are în vedere dimensiunea culturală a limbii sursă, necesară găsirii unor echivalente pertinente în limba țintă, cunoaște noțiuni legate de istoria dreptului românesc și este familiarizat cu terminologia juridică. Astfel, în textele traduse ale unei hotărâri de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pot fi observate cu ușurință erori, multe dintre ele fiind caracterizate prin stângăcie.

Erori în traducerea limbajului juridic

In scopul argumentării celor afirmate mai sus, propun analizarea unei hotărâri emise de Curtea de la Strasbourg care prezintă anumite erori de traducere. Astfel, se constată lipsa unei uniformizări a termenilor, reflectată în utilizarea în variație liberă a unor sinonime. Pentru *applicant*, traducătorul recurge la doi termeni diferiți, *reclamant* și *petent*, termenul generic, chiar la nivelul aceluiași paragraf. „Petentul a fost arestat la 5 septembrie 2000 și a fost pus în custodia poliției pentru o perioadă de 30 de zile. Tribunalul Județean Pitești unde reclamantul a fost adus pentru prima dată la 28 septembrie 2000 (...)”². Această tendință nu poate fi explicată decât prin intenția traducătorului de a evita repetiția, deși caracterul rigid și strict al limbajului juridic permite recurența la nivelul aceleiași secvențe textuale.

Sintagma *placed in the police custody* din același paragraf a fost tradusă prin „pus în custodia poliției”, impropriu uzanțelor limbajului juridic care preferă formula *a lua în custodia poliției* sau și mai uzualul *a plasa în custodia poliției*, recurgându-se la un calc din limba engleză.

Un alt exemplu de eroare de traducere este interpretarea sintagmei *criminal proceedings* prin „proceduri criminale”, traducătorul nereușind să selecteze sensul corect în funcție de context.

Dicționarul juridic englez online³ consemnează

² Hotărârea CEDO în cazul Petrea versus România. <https://jurisprudentacedo.com/Petrea-impotriva-Romaniei-Evaziune-fiscala-si-fals.-Pedeapsa-cu-inchisoare.-Tulburare-mentala.html>

³ <https://www.nolo.com/dictionary/criminal-term.html>

criminal ca fiind 1) *A popular term for anyone who has committed a crime, whether convicted of the offense or not. More properly, it applies only to those actually convicted of a crime.* 2) *Certain acts or people involved in or relating to a crime. Examples include "criminal taking", "criminal conspiracy", a "criminal gang".*

Dicționarul englez-român al Academiei (Levitch, 2010) oferă în dreptul cuvântului *criminal* următoarea explicație: asasin, criminal, ucigaș, penal. Selectarea sensului corect se face în funcție de context, asocierea celor două cuvinte "proceduri" și "criminale" conducând la crearea unei sintagme inexistente în limbajul juridic românesc. Corect ar fi fost "proceduri penale". În limba română, adjectivul "criminal" apare doar în titulatura unor structuri din cadrul unor instituții cum ar fi Direcția de Investigații Criminale cu sensul larg de orice tip de infracțiune.

Traducerea în limba română conservă formulele standard utilizate în întocmirea unui act juridic și moștenite din limba franceză, al cărei sistem juridic a inspirat sistemul juridic românesc. De exemplu, hotărârea CEDO analizată în prezentul articol este structurată pe următoarele secțiuni: *procedure* - procedeu, *the facts* - în fapt, *the law* - în lege și, partea finală, *for these reasons* - pentru aceste motive.

Topica poate ridica și ea probleme de traducere și acest aspect poate fi exemplificat prin intermediul fragmentului „The case originated in an application (no. [...]) against Romania lodged with the Court under Article 34 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("the Convention") by a Romanian national, Mr [...] ("the applicant"), on 16 December 2002.”⁴ O primă sesizare ar consta în folosirea transpoziției ca tehnică de traducere manifestată prin schimbarea subiectului gramatical în traducerea din limba română, unde *application* - cererea preia funcția de subiect: „La originea cazului se află cererea numărul...”. Se recurge mai departe la un gen de explicitare prin adăugarea participiului trecut „introdusă împotriva României” cu referire la cerere, iar complementul de "agent by" a Romanian national își schimbă funcția gramaticală în traducerea românească devenind subiectul propoziției secundare atributive. *Under the Article 34* se traduce prin „în temeiul articolului”, formulă consacrată în stilul juridic care tinde să fie înlocuită în prezent de varianta sa neologică „conform”.

În cazul expresiei *Romanian government represented by the agent...*, traducătorul optează pentru varianta „agent guvernamental”. Acest element a fost introdus de Ministerul român al Afacerilor Externe și reprezintă un termen juridic nou în România, care adoptă forma din limba engleză, căreia îi este adăugat adjectivul "guvernamental" pentru dezambiguizare.

Sintagma *the parties' submissions* este tradusă fie prin „susținerile părților”, fie prin „prezentările părților”, deși realitatea definită este aceeași. Mai mult, se pare că varianta românească este tributară celei englezești cu forma de plural, deși formula standard este la singular – „prezentarea părților”. În dicționarul englez român pentru juriști, Editura Sedan, una dintre definițiile pentru *submission* este „prezentare (a actelor)”, echivalentul de "susținere" nefiind înregistrat nici în dicționarul pentru juriști și nici în cel al Academiei, prin urmare varianta corectă este de „prezentarea părților”.

Termenul *the merits*, sintagma juridică completă fiind *the merits of the case*, se traduce „pe fond”, menținându-se în același registru lexical caracteristic structurii actului juridic.

O concluzie logică ce s-ar putea trage din cele afirmate anterior este necesitatea de a acorda o atenție deosebită traducerilor contextuale, argument susținut cu exemple elocvente din cadrul aceleiași Hotărâri CEDO.

Astfel, *lodged with* din fragmentul „The case originated in an application (no. 4792/03) against Romania lodged with the Court...”⁵ a fost tradus prin "a sesizat" - „La originea cauzei se află cererea nr. 4792/03, introdusă împotriva României, prin care un cetățean român, [...] (reclamantul), a sesizat Curtea”⁶, iar paragraful „That Ordinance was replaced by Law no. 275/2006 on the execution of sentences, which in its Article 38 provides for a similar appeal lodged with the judge responsible for the execution of sentences...”⁷ prin „Ordonanța respectivă a fost înlocuită cu Legea nr. 275/2006 cu privire la executarea pedepselor, care în articolul său 38 reglementează un recurs similar depus împotriva judecătorului responsabil pentru executarea pedepselor...”⁸.

O analiză mai atentă a traducerii lui *lodged with* din ultimul paragraf relevă o eroare de traducere din perspectiva realității juridice românești. Sistemul juridic nu prevede depunerea unui recurs împotriva unui judecător⁹.

⁴ Hotărârea CEDO în cazul Petrea versus România. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/4792-03-petrea-v-rumunia-wyrok-europejskiego-trybunalu-520464351>

⁵ Idem 4

⁶ Idem 3

⁷ Idem 4

⁸ Idem 3

⁹ Cu privire la instanța competentă să soluționeze cauza se constată că potrivit articolului 3 alineat 2 din OUG nr. 56 din 2003 împotriva măsurilor privitoare la Exercițarea drepturilor luate de către administrația penitenciarului persoanele aflate în executarea pedepselor private de libertate pot face plângere la judecătoria în a cărei circumscripție se află penitenciarul.

O traducere pertinentă ar putea fi următoarea: „reglementează depunerea unui recurs la judecătoria din jurisdicția căreia se află penitenciarul.”

Un alt exemplu, de această dată pozitiv, îl reprezintă traducerea lui *deliver* (cu sensurile *a furniza, a izbăvi, a da*) din *Delivers the following judgment*,...¹⁰ cu „a pronunțat următoarea hotărâre, ...”, selectarea sensului corect respectând stilul solemn al limbajului juridic.

O exprimare îngrijită, lipsită de ambiguități, necesită respectarea normelor gramaticale în vigoare în limba țintă. Astfel, topica poate crea adevărate distorsionări de sens sau o exprimare stângace. Spre exemplificare, redăm traducerea unui pasaj care păstrează cu fidelitate topica din limba engleză: „This decision was confirmed, upon an appeal on points of law by the defendants, in a final decision of 8 October 2002 of the Pitești Court of Appeal.”¹¹ – „Această decizie a fost confirmată, pe baza unui apel privind punctele de lege al inculpaților, într-o sentință definitivă din 8 octombrie 2002 a Curții de Apel Pitești.”¹² Faptul că este vorba despre un recurs depus de inculpați devine evident prin utilizarea articolului posesiv „al”, forma masculin, singular, care face referire la apel, însă plasarea sa după două substantive, „puncte” și „lege”, poate fi interpretată drept un agramatism.

Dacă în exemplul de mai sus ambiguitatea apare ca urmare a păstrării topicii din limba sursă, în următorul exemplu greșeala gramaticală este evidentă. Astfel, *Accordingly, his visit and parcel rights were withdrawn on 26 March 2001*, ...¹³ apare în varianta din limba română „În consecință, drepturile sale la vizită și la colete au fost retrase la 26 martie 2001, ...”¹⁴.

Traducerea în cauză comportă și alte erori. Termenul *complaints* este tradus cu cereri în loc de „plângeri” sau „reclamații”, cerute de context. De asemenea, pentru traducerea expresiei verbale *responsible for* s-a recurs la calchiere - responsabil pentru, ignorând varianta corectă din limba română cu prepoziția „de” - responsabil de.¹⁵

Traducerea numelor de instituții ar trebui să devină o opțiune a traducătorului în funcție de relevanța lor. În general, instituțiile de stat din orice țară au și variante în limba engleză. În cazul în care această variantă nu există, traducătorul va opta pentru o formă creată

prin analogie cu alte instituții din domeniu. Acesta este și cazul lui *Argeș Forensic Medicine Institute*, tradus în hotărârea analizată prin Institutul de Medicină Judiciară Argeș, o formă improprie, de vreme ce în nomenclatorul instituțiilor de stat din România apare Institutul Național de Medicină Legală Mina Minovici.

Concluzii

Scopul fundamental al unei traduceri este acela de a asigura transferul de sens, cu atât mai mult în cazul traducerilor specializate. În cazul limbajului juridic, traducerea trebuie să redea întocmai conținutul și forma originalului, caracterul său fidel fiind o obligație juridică, dar și morală, a traducătorului.

Realitățile juridice diferite în limba sursă și limba țintă ridică reale dificultăți de interpretare și identificare a unei echivalențe depline care să producă același efect juridic în textul tradus. Echivalența poate fi considerată o normă de bază a traducerii, atât din perspectiva procesului în sine, cât și a produsului final.

Dimensiunea culturală a limbii sursă, precum și cunoașterea terminologiei juridice sunt imperios necesare în decodarea corectă a sensurilor sintagmelor juridice, ceea ce ar conduce la o exprimare firească și fidelă a textului original în parametrii registrului lexical cerut de natura textului.

¹⁰ Idem 4

¹¹ Idem 4

¹² Idem 3

¹³ Idem 4

¹⁴ Idem 3

¹⁵ Un alt exemplu de menținere a prepoziției din limba engleză se întâlnește și în cazul expresiei *to be interested in*, redată frecvent în limba română sub forma „a fi interesat în”, care câștigă tot mai mult teren printre traducători în defavoarea variantei românești „a fi interesat de”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Newmark, P. (1995). A Textbook of Translation. New York: Phoenix ELT.
2. Levițchi, L. (1993). Manualul Traducătorului de Limba engleză, București: Teora.
3. Ionescu, D.C. (2000). Translation Theory and Practice, București: Universal Dalsi.

Resurse web:

1. Stoichițoiu-Ichim, A. Semiotica discursului juridic. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/discurs/Capitolul%202.htm>
2. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/4792-03-petrea-v-rumunia-wyrok-europejskiego-trybunalu-520464351>. (accesat în 2020)
3. <https://jurisprudencedo.com/Petrea-impotriva-Romaniei-Evaziune-fiscala-si-fals.-Pedepsa-cu-inchisoare.-Tulburare-mentala.html>. (accesat în 2020)

3

INCURSIUNI ÎN ISTORIE ȘI ANTROPOLOGIE

LEGĂȚURI DINASTICE ROMÂNNO-SÂRBEE ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂȚATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

de Marius TĂNASE

ABSTRACT

The study focuses on the private as well as on the official relationships of the Romanian and Serbian princely and then royal families from the second half of the 19th century. Since the rapports of the Obrenovich family with the Romanian Principalities and afterwards with Romania were much more substantial than those of Cuza or of the Hohenzollerns with Serbia, the biggest part of the study concerns mostly these features. The dynamics of these relationships were influenced by the fact that Milan and Alexander Obrenovich, kings of Serbia in that period and Queen Natalia - Milan's wife and mother of Alexander - had solid Romanian origins. This situation brought all three of them in close connection with Romania and its reigning dynasty. The facts behind these official and private relationships are less familiar both to the unskilled history reader and also among the scholars who studied the history of the 19th century. The dissemination of such less known or even unknown details could be worthwhile for Balkan and European historiography. The circumstances can help us develop an in-depth understanding of the connections between the private relationships and the official decisions of the monarchs and to better place their actions within the larger framework of European and world history. The outcome of the inquiry wants to be an initial landmark into an unexplored field of history completed by using a great diversity of published and unpublished records.

Granița comună dintre români și sârbi și statutul internațional asemănător din prima jumătate a secolului al XIX-lea au făcut ca relațiile dintre Principatele Române și Serbia să atingă o intensitate și o importanță relativ ridicate. Acestea nu s-au limitat doar la simple relații de ordin diplomatic sau economic, ci și la legături de rudenie, culturale etc.

Una dintre legăturile celebre ale dinastiei Obrenović cu Țara Românească l-a avut în centrul său pe Milan Obrenović IV (1854-1901), fiul lui Miloš Obrenović (1829-1861) și nepot al lui Jevrem Obrenović (1790-1856), fratele mai mic al principelui Serbiei, Miloš Obrenović I (1780-1860) (Trivanovitch, 1931, p. 414; Gauthier, 2004, p. 32; De La Cerda, 2000, p. 172).

Aflat la București și încadrat în armata Țării Românești în calitate de ofițer, Miloš Obrenović, fiul lui Jevrem, s-a căsătorit la 22 aprilie 1851 cu Maria Elena Catargi (1832-1879)², fiica Marelui Logofăt Constantin (Costin) Catargi și a Smarandei, fiica lui George Balș (Rosetti, 1935, p. 2). Din această căsătorie, la 22 august 1854, la reședința de vară a familiei Catargi de la Mărășești, una dintre cele mai frumoase din Moldova (Rosetti, 2011, p. 290), se naște Milan Obrenović care avea să devină cneaz, iar, mai apoi, primul rege al Serbiei.

Inițial, micul Milan a fost crescut la Iași de mama sa, dar, în urma divorțului părinților săi în 1855, a decesului bunicului său, Jevrem Obrenović, la 21 septembrie 1856 (Jovanović, 2003, p. 128)³ și al tatălui său, în 1861, Milan a părăsit România, fiind adoptat de unchiul său⁴, cneazul Mihail (Mihailo) al Serbiei (1860-1868, a doua domnie), care nu avea urmași legali. La vârsta de șase ani, Milan a fost adus de vărul său, prințul Mihailo, în Serbia, la Kragujevac, unde a fost crescut și educat de o guvernantă. Ulterior, în 1864, Milan a fost trimis la studii în Franța, la liceul „Louis le Grand” din Paris, unde se găsea și în momentul alegerii sale ca prinț al Serbiei.

Astfel, în urma asasinării cneazului Mihail, în vara anului 1868, Milan devine principe al Serbiei, la vârsta de doar 14 ani (Gavrilović et al., 194, p. 156), sub numele de Milan Obrenović IV, aflându-se până în 1872 sub autoritatea unei regente formate din Milivoje Petrović-Blaznavac (1824-1873), Jovan Ristić (1831-1899) și Jovan Gavrilović (1796-1877).

Atât pe plan intern, cât și pe plan extern, domnia lui Milan (1868-1889) a fost zbuciumată, însă presărată cu numeroase realizări, precum obținerea independenței,

în 1878, și ridicarea țării la rang de regat, în 1882.

În anul 1874, urmând firul Dunării, principele Milan a efectuat o călătorie la Constantinopol, pe drum întâlnindu-i atât pe Lascăr Catargiu, unchiul dinspre mamă și premier al României la acea dată, cât și pe Vasile Boerescu, ministrul român al afacerilor străine. La întoarcere, în perioada 5-17 mai 1874, Milan a vizitat România, prilej cu care a fost numit colonel onorific al Armatei Române. Probabil că Milan a dorit să îl felicite pe Carol cu ocazia sărbătoririi celei de-a opta aniversări de la urcarea pe tronul României. Carol s-a deplasat personal la Giurgiu pentru a-l întâmpina pe principele Serbiei. Vizita lui Milan găsea familia domnitoare română într-un moment extrem de nefericit, cauzat de moartea prematură a Mariei, singurul copil al familiei princiere române. Doliul l-a împiedicat pe Carol să asiste la serbările organizate în cinstea oaspetelui său, dar, pe parcursul vizitei, s-a întâlnit de mai multe ori cu Milan și cu prim-ministrul Serbiei, Jovan Marinović (1821-1893)⁵. La 9 mai, Milan părăsea Bucureștiul pentru a petrece câteva zile la țară, la rudele sale din România (Memoriile Regelui Carol I al României (de un martor ocular), 1993, p. 318).

Principele Carol a fost plăcut impresionat de cneazul Milan. Astfel, domnitorul român consemna că acesta avea o înfățișare agreabilă și o inteligență nativă, deși se simțea lipsa instrucției superioare (Kremnitz, 1899, p. 199; Iorga, 1916, p. 188). După revenirea la Belgrad, la rândul său, Milan a povestit despre clipele prețioase trăite la București, despre amicitia gazdei sale, dar și despre simpatia manifestată de națiunea română. Pentru cneaz, această vizită în România a rămas drept una dintre cele mai frumoase și mai plăcute amintiri (Milin, 1992, p. 89).

Însoțitorul lui Milan din perioada acestei vizite, prim-ministrul Jovan Marinović, a rămas și el plăcut impresionat de primirea ce le-a fost făcută de autoritățile române. „Noi știm - arăta Marinović - că această vizită în România prietenă nu este pe placul Turciei, dar, în limita drepturilor pe care le dau tratatele, am făcut această vizită, chiar dacă Porții îi convine acest lucru ori nu.” (Ciachir, 1968, p. 110). De altfel, după vizita în țara noastră, Marinović l-a informat pe omul politic muntenegrean Boja Petrović că o alianță între Serbia, Muntenegru, România și Grecia este un lucru cu totul natural, iar întâlnirea de la București a scos în evidență, o dată în plus, „simpatia dintre țările noastre”. Referitor

² Atât în privința anului nașterii, cât și al morții Mariei sunt mai multe opinii: 1831, 1832, 1835 și, respectiv, 1879. Unele surse susțin că aceasta s-ar fi sinucis la aflarea veștii că suferea de cancer.

³ Jevrem a fost înmormântat a doua zi în biserica pe care o ctitorise pe moșia sa de la Manasia – Urziceni.

⁴ Cei mai mulți autori, inclusiv generalul Rosetti, înrudit cu familia Catargi, îl consideră pe prințul Mihail drept văr al tânărului Milan. Însă, genealogiile familiei Obrenović indică clar faptul că tatăl lui Milan, Miloš Obrenović, era văr primar cu Mihail Obrenović.

⁵ Născut la Sarajevo, dar educat în Serbia și Franța, Jovan Marinović a ocupat diverse funcții în cabinetele de la Belgrad, atât în timpul dinastiei Karađorđević, cât și în vremea Obrenovićilor.

la acest eveniment, în memoriile sale, Carol consemna că „s-a întreținut mult cu prim-ministrul sârb Marinović asupra Confederației Balcanice” (Ciachir, 1968, p. 113).

În penultima zi a șederii sale în România, la 16 mai 1874, Milan a primit din partea principelui Carol comanda Regimentului 6 Infanterie al Armatei Române. Cu ocazia acestei festivități, principele sârb a purtat uniforma de colonel al Armatei Române. În această atmosferă amicală, Carol declara că, prin desemnarea lui Milan la comanda unui regiment românesc, „s-a făcut o legătură strânsă între armata română și cea sârbă și s-a pregătit înfrățirea celor două popoare vecine” (Memoriile Regelui Carol I al României, p. 320).

Un alt moment important al acestor relații de ordin dinastic dintre România și Serbia îl reprezintă căsătoria lui Milan Obrenović, în octombrie 1875, cu Natalia Keșco⁶ (1859-1941). Bunicul acesteia, Petru Cheșcu, Mare Vornic în Moldova pe la 1800, apoi înalt funcționar în Basarabia, după anexarea acesteia de către ruși, era căsătorit cu Natalia Balș, sora Smarandei, nimeni alta decât mama Mariei Obrenović, respectiv mama lui Milan. Petru Cheșcu și Natalia Balș au avut un fiu, pe nume Pavel, care a devenit colonel în armata rusă. Acesta s-a căsătorit cu Pulcheria (Profira) Sturdza, nepoata domnitorului Ioniță Sandu Sturdza (1761-1842) (Lecca, 2000, p. 353), și a avut trei fiice⁷, dintre care cea mai mare, Natalia, a devenit soția lui Milan (Rosetti, 2011, p. 3). Aceasta avea să joace un rol important pe scena politică din Serbia, ajungând prima regină a statului sârb.

Prima întâlnire dintre Milan și Natalia a avut loc în vara anului 1875 la Viena, unde s-a desfășurat și logodna, „aranjată” de mama lui Milan și de rudele lor pe linie maternă (bunicile materne ale celor doi, Smaranda și Natalia, erau surori și fiicele lui George Balș) (Lecca, 2000, p. 86). Alte surse afirmă, însă, că întâlnirea ar fi avut loc la Paris (Dnevnik Benjamin Kalaja 1868-1875, 1976, p. 612). După ce s-au întâlnit de două ori la Viena și o dată la Paris (De La Cerda, 2000, p. 19) și s-au plăcut reciproc, Milan și Natalia, împreună cu familiile lor, au hotărât ca nunta să aibă loc în toamna anului 1875. De la Viena, Milan a revenit la Belgrad, iar Natalia s-a deplasat la Paris, pentru a-și cumpăra ținuta pentru nuntă (Obrenović, 2006, p. 68). De la Paris, viitoarea regină a Serbiei a călătorit la Odessa, o parte din drum fiind făcută

cu vaporul pe Dunăre; de la Belgrad până la Baziaș. Natalia a fost însoțită de Milan și de unii dintre miniștrii acestuia (Obrenović, 2006, p. 70). Toamna, la întoarcerea de la Odessa în Serbia, Natalia a trecut prin România. Ulterior, în ziua de duminică, 5/17 octombrie 1875, la Belgrad, a avut loc cununia religioasă dintre Milan și Natalia. La ceremonie, România a fost reprezentată de generalul Nicolae Lupu, care, la întoarcerea în țară, i-a înmănat principelui Carol o afectuoasă scrisoare din partea cneazului Milan (Milin, 1992, p. 100). În urma căsătoriei celor doi, la 2/14 august 1876, se naștea Aleksadar Obrenović (1876-1903), Sașa, după cum era alintat de mama sa, viitor rege al Serbiei (1889-1903).

În timpul războiului din 1877-1878, de un real interes pentru lucrarea de față este corespondența principelui Milan al Serbiei cu unchiul său, colonelul Gheorghe Catargi⁸. Acesta din urmă a îndeplinit funcția de emisar special al principelui Milan al Serbiei în România și, totodată, pe lângă oficialii ruși de la București. Informații inedite despre această corespondență avem de la generalul Radu Rosetti, care dispunea de informații obținute de la mătușa sa, Ana Rosetti, cea de-a treia soție a colonelului Catargi⁹. Pentru redactarea lucrării sale, generalul Rosetti a folosit arhiva lui Rene Bogdan din Onești, constând în scrisori în limba franceză adresate generalului Catargi, atât de către viitorul rege Milan, cât și de către soția acestuia, Natalia. Relațiile excelente dintre Milan și Gheorghe Catargi se pot deduce și din tonul cordial și familiar al scrisorilor, care, de obicei, încep cu formulări de genul: *mon chère George, mon cher Bădiță, mon vieux* (Rosetti, 1935, p. 2). Firea impulsivă și invidioasă a lui Milan l-a discreditat în ochii principelui Carol, care a stat mereu departe de planurile și intrigile aventuroase ale conducătorului sârb. În plus, în scrisorile sale către colonelul Catargi, Milan îl numea uneori pe Carol, în mod ironic, *Zephyrin*, aluzie la unul dintre numele de botez ale acestuia (Rosetti, 1935, p. 10).

În urma contactelor stabilite de colonelul Catargi cu oficialii ruși, în prima jumătate a lunii iunie 1877, principele Milan s-a aflat la București, fiind găzduit de unchiul său, Lascăr Catargiu. La 16/28 iunie 1877 Milan a plecat la Ploiești, unde s-a întâlnit cu țarul Rusiei. Conform celor scrise de către Carol tatălui său, întâlnirea dintre țar și Milan s-a desfășurat într-o atmosferă glacială,

⁶ La majoritatea autorilor, fie ei străini, români sau sârbi, numele acesteia apare în varianta lui franțuzească - Kesko, deși numele său a fost adesea ortografiat și sub forma românească de Cheșcu / Keșcu. În privința Nataliei, considerăm că trebuie menționat faptul că, în secolele XIX – XX, Serbia nu a avut decât trei regine încoronate, dintre care două au fost românce, Natalia și Maria (Mignon) (1900-1961), fiica regelui Ferdinand al României și soția lui Alexandru I Karađorđević (1888-1934), regele Iugoslaviei. Ambele s-au bucurat de întreaga admirație a poporului sârb.

⁷ Natalia, căreia familia îi spunea Dudu, era fiica cea mare; cea mijlocie era Maria, zisă Marieta (1861-1935), căsătorită cu Grigore Ghica-Brigadier (1847-1913), iar mezină era Ecaterina Ioana (Jeana), zisă Bebe, căsătorită cu Eugen Ghica-Comănești (1840-1912), despre care se spune că ar fi fost curtată la un moment dat de Gabriele d'Annunzio (1863-1938). Vezi și De La Cerda, 2000, p. 172.

⁸ Gheorghe Catargi era frate mai mic al Mariei Catargi, devenită Obrenović, precum și frate mai mare al cunoscutului om politic, Lascăr Catargiu. Și-a făcut studiile la Saint-Cyr și a servit mai întâi în armata română, ajungând până la gradul de locotenent-colonel. În timpul lui A.I. Cuza a fost pentru o perioadă aghiotant al acestuia, ulterior a servit în armata sârbă, unde a urcat până la gradul de general.

⁹ Datorez aceste informații unui urmaș al generalului Radu Rosetti, domnul Ion Varlam, care în prezent locuiește la Paris.

fapt infirmat de către regina Natalia (Rosetti, 1935, p. 8), aceasta susținând că, deși Milan nu a reușit să încheie un document scris cu țarul, s-a întors „destul de satisfăcut” de la Ploiești (Obrenović, 2006, p. 87). Probabil că Milan, care era un foarte bun actor, nu îi relatea soției toate amănuntele demersurilor sale politice. Prințul Carol nu a fost încântat de prezența lui Milan în România, probabil din cauza faptului că, în acea perioadă, România se confrunta cu respingerea de către ruși a propunerii de cooperare militară (MID-PO, 1877, p. 542).

După obținerea independenței, un moment important din istoria celor două state l-a constituit ridicarea lor la rang de regat și recunoașterea titlului de rege pentru cei doi conducători, primul fiind Carol, care a dobândit acest titlu încă din data de 14 martie 1881. La doar câteva săptămâni după proclamarea Regatului României, Ministerul român de Externe a trimis la Belgrad o scrisoare din partea Alteței Sale, regele Carol I, către prințul Serbiei, care era înștiințat despre noua stare de fapt din România (AMAE, 1881, vol. 4, telegramă nr. 5598/24, f. 11).

Un an mai târziu, la 22 februarie 1882, Serbia a fost proclamată regat, iar Milan Obrenović a devenit astfel primul rege al acestei țări. În aceeași zi, Carol i-a telegrafiat proaspătului rege pentru a-l felicita (Carol I al României, 2007, p. 132). Notificarea oficială cu privire la proclamarea Regatului Serbiei, prin intermediul unei scrisori autografe a regelui Milan Obrenović (ASMID, MF, 1882, P/5 III, f. 483), a fost îndeplinită în a doua zi de Paște, la 29 martie/10 aprilie 1882, cu ocazia întâlnirii lui Carol cu Ljubomir Kaljević (1841-1907), noul ministru al Serbiei la București (Carol I al României, 2007, p. 139). Drept urmare, în luna aprilie 1882, regele Carol al României l-a felicitat oficial pe proaspătul suveran al Serbiei (AMAE, 1882, vol. 4, telegramă nr. 5515, f. 12). Bineînțeles că primul conducător de stat care l-a felicitat pe regele sârb nu putea fi decât împăratul austro-ungar, Franz Joseph (1848-1916), dacă ne gândim nu mai mult decât la concesiile economice și politice ale Serbiei față de puternicul vecin de la nord.

Chestiunea proclamării Regatului Serbiei l-a interesat în mod deosebit pe regele Carol I. Deși, în mod oficial, el s-a declarat indiferent și de acord cu acțiunea noului monarh, în cadrul corespondenței sale private, Carol și-a exprimat din plin dezacordul și chiar disprețul față de acesta. Astfel, în schimbul de scrisori cu tatăl său, Karl Anton Joachim Zephyrin Friedrich de Hohenzollern-Sigmaringen (1811-1885), regele Carol I remarcă poziția Austriei față de proclamarea celor două regate, evidențiind graba cu care aceasta a recunoscut noul statut al Serbiei, în opoziție cu procesul de tergiversare a

recunoașterii proclamării Regatului României, fapt ce a survenit cu o întârziere de peste 10 zile (Cristescu, 2005, p. 120).

În toamna anului 1882, Milan s-a întâlnit în Bulgaria cu prințul Alexandru Battenberg, iar la întoarcere a efectuat o scurtă vizită în România. Milan a sosit în București incognito, în seara zilei de 17 octombrie 1882, și a încercat să impună vizitei un caracter strict privat, având în vedere numeroasele sale rude de la București și absența din capitală a familiei regale a României. Ministrul Marii Britanii la București, W.A. White, în calitate sa de fost ministru la Belgrad, ar fi dorit să își prezinte omagiile suveranului Serbiei, dar a fost refuzat pe motiv că Milan călătorea incognito. W.A. White arăta, într-o telegramă către ministrul de externe al Marii Britanii, ducele de Granville (1815-1891), că regele Milan nu a înștiințat nicio persoană oficială din România despre prezența sa în țară și s-a limitat doar la întâlniri cu rudele, alături de care a mers la vânătoare și în onoarea cărora a organizat câteva dineuri. Pe toată durata șederii sale în România, Milan a acordat foarte puțină atenție Curții Regale a României, afișându-se, de obicei, în compania diverselor familii boierești române, unele dintre acestea manifestând o atitudine ostilă la adresa lui Carol. De asemenea, White atrăgea atenția asupra întâlnirii cu una dintre cele mai influente personalități ale vieții mondene bucureștene de atunci, văduva Elena Oteteleșanu (1818-1888), care nu deținea nicio poziție oficială și căreia Milan i-a lăsat o carte de vizită (Damean, 2008, p. 79).

Milan Obrenović a părăsit pe neașteptate și în grabă Bucureștiul în zorii zilei de 22 octombrie 1882, cu trenul de ora 8 dimineața, ca urmare a unei alerte din partea poliției locale cu privire la punerea la cale a unui posibil atentat împotriva sa (Damean, 2008, p. 80). În memoriile sale, regina Natalia considera că Milan a venit în România îndeosebi pentru a o vedea, o dată în plus, pe bunica sa din partea mamei, Smaranda Catargi (1811-1886), născută Balș, care era grav bolnavă. Vizita particulară a regelui sârb în România a rămas foarte puțin cunoscută și a contribuit și mai mult la răcirea relațiilor dintre cele două familii regale.

În anul următor, 1883, cei doi suverani au avut o scurtă întâlnire în Germania, unde ambii au fost invitați de împăratul german Wilhelm I (1797-1888) să ia parte la manevrele militare de la Hamburg. Într-o scrisoare din septembrie 1883 către fratele său Frederic de Hohenzollern (1843-1904), Carol preciza că Milan Obrenović era o persoană inteligentă și plăcută în conversație, dar că, în privința manevrelor militare, este posibil să se fi descurcat mai greu, deoarece abia știa să călărească. Probabil că acesta a fost momentul care i-a

apropiat pe cei doi suverani și l-a determinat pe Carol să accepte invitațiile din ultimii ani ale diplomației sârbe și ale lui Milan de a vizita Belgradul (Damean, 2008, p. 187).

În cursul anului 1883, la București, au avut loc numeroase discuții pe tema vizitei regelui Carol la Belgrad. Astfel, Ljubomir Kaljević, ministrul Serbiei la București, a abordat adesea tema vizitei lui Carol la Belgrad în discuțiile sale cu ministrul român de externe, D.A. Sturdza (ASMID, 1884, K/13, f. 417). Tatonările Serbiei din cursul anului 1883 și acceptul României din aceeași perioadă par să aibă legătură cu o tot mai clară conturare a neînțelegerilor ambelor state cu Bulgaria. Este posibil ca, pe fondul neînțelegerilor Serbiei cu Bulgaria în problema graniței de pe râul Timoc, respectiv ale României cu Bulgaria pe tema delimitării frontierei dobrogene, să fi apărut această apropiere româno-sârbă, care a facilitat vizita lui Carol la Belgrad.

Evenimentul a fost precedat, în primăvara anului 1884, de turneul balcanic al prințului moștenitor al Austro-Ungariei, Rudolf (1858-1889). Periplul acestuia a cuprins atât Belgradul, cât și Bucureștiul și a venit parcă să prefăteze vizita lui Carol la Belgrad. Acceptul lui Carol și perioada desfășurării vizitei au fost stabilite în cadrul unei audiențe la rege a lui Kaljević, la jumătatea lunii iunie 1884. În urma acestor discuții, la sfârșitul lunii iunie 1884, Legația României de la Belgrad era înștiințată oficial cu privire la organizarea vizitei pentru cea de-a doua jumătate a lunii august 1884 (AMAE, 1884, vol. 173, telegramă nr. 10566, f. 97; ASMID, 1884, K/13, f. 424). În aceeași perioadă, Ministerul Afacerilor Externe al României a trimis o circulară către miniștrii români acreditați la Atena, Berlin, Constantinopol, Paris, Petersburg și Viena, prin care autoritățile statelor respective erau înștiințate despre apropiata întâlnire a celor doi suverani (ASMID, 1884, K/13, f. 429). Vestea apropiatei vizite a fost primită cu multă căldură la Belgrad. Încă din primele zile ale lunii iulie, ziarele belgradene anunțau acest eveniment în cuvinte extrem de elogioase, făcând adesea referire la tradiționalele relații de prietenie și de bună vecinătate dintre români și sârbi (ASMID, 1884, K/13, f. 429).

Încă din luna iulie 1884, ministrul Marii Britanii la București, W.A. White, vorbea despre apropiata vizită a lui Carol la Belgrad, deși oficialii români încercau să păstreze tăcerea în această privință. În raportul său confidențial din 10 iulie 1884, White remarca faptul că, în ultimii doi ani, s-a produs o răcire accentuată a relațiilor dintre casele regale de la București și Belgrad, considerând

că elementul cheie al acestei situații era tocmai vizita incognito la București a lui Milan din octombrie 1882, ce nu fusese anunțată Familiei Regale române. Situația era agravată și de intrigile rudelor materne ale lui Milan, care erau și cei mai aprigi adversari ai lui Brătianu și chiar ai lui Carol. Cu toate acestea, în cursul anului 1884, diplomația vieneză a depus intense eforturi pentru apropierea României și Serbiei, contribuind astfel la destinderea relațiilor dintre cele două state. W.A. White aprecia că îmbunătățirea vizibilă a relațiilor dintre cele două țări, din ultima perioadă, s-a datorat în mare parte tactului și corectitudinii ministrului Serbiei la București, Ljubomir Kaljević¹⁰. Încă de la începutul lunii august 1884, regele Carol amintea despre această vizită într-o scrisoare adresată surorii sale, Maria de Flandra (1845-1912), mama regelui Albert I al Belgiei, și despre „primirea strălucitoare” ce urma să i se facă la Belgrad. Deja, în luna iulie 1884, presa belgradeană dedica ample articole, în notă laudativă, vizitei la Belgrad a suveranului român, Carol I (Dinu et al., 2010, p. 25-227).

Odată stabilite toate detaliile vizitei, la 16/28 august 1884, Carol a plecat cu trenul din Sinaia, pe ruta București-Craiova-Vârciorova. La Turnu Severin delegația a fost întâmpinată în sunetul clopotelor și al salvelor de tun,acompaniate de cele ale tunurilor de la Cladova. De aici, pe data de 17 august, delegația oficială, din care făceau parte, printre alții, Șt. Fălcoianu (1835-1905), ministrul de război al României, Lj. Kaljević, ministrul Serbiei la București, M. Mitilineu, ministrul României la Belgrad, colonelul Robescu, Al. Beldiman, maiorul Giurescu etc., a pornit spre Vârciorova, unde s-a îmbarcat pe vasul Ștefan cel Mare, flancat de canoniera Grivița și de nava de escortă Alexandru cel Bun, cu destinația Belgrad (Dinu et al., 2010, p. 252). La Baziaș, delegația română a fost întâmpinată de cea sârbă, în frunte cu M. Garașanin (1843-1898), prim-ministru și ministru de externe al Serbiei, de generalul T. Nikolić, ministru de război, locotenent-colonelul adjutant A. Simonović și locotenent-colonelul P. Schaffarik. Cu această ocazie, Garașanin i-a înmănat lui Carol decorația „Vulturul Alb” al Serbiei, împreună cu o scrisoare din partea regelui Milan (AMAE, vol. 282, f. 236-237; Carol I al României, 2007, p. 316).

După o noapte petrecută la Semendria (azi, Smederevo), în ziua de 18/30 august 1884, Carol a plecat spre Belgrad, unde a sosit în jurul orei 11, acostând în portul de pe râul Sava. Sosirea regelui Carol la Belgrad și plecarea alaiului regal din port au fost surprinse într-o fotografie inedită a lui V. Danilović, aflată astăzi la

¹⁰ Ljubomir Kaljevic și-a făcut studiile la Paris și Heidelberg, iar după revenirea în țară a intrat în politică. Membru al Skupștinei din 1871, Kaljević a ajuns președinte al acesteia, apoi ministru de finanțe, prim-ministru și ministru al Serbiei la București și Atena. Pentru câteva luni, după regicidul din 1903, Kaljević a ocupat funcția de ministru de externe al Serbiei.

muzeul municipal din Belgrad (Todić, 1993, p. 150).

La intrarea în port, bateriile fortăreței au salutat delegația română, iar tunurile canonierei Grivița le-au răspuns. La debarcader, Carol a fost întâmpinat, în acorduri de muzică militară, de însuși regele Milan în uniformă de ofițer român, alături de numeroși oficiali și demnitari sârbi. De-a lungul întregului traseu spre Palatul Regal, ce includea străzi precum Knez Mihailo sau Terazije, se găseau numeroși oameni care îl aclamau pe suveranul român, iar, în semn de respect pentru oaspeți, străzile fuseseră împodobite cu flori și drapele românești și sârbești (AMAE, 1897, vol. 282, f. 245). La palat, Carol a fost întâmpinat de regina Natalia și de prințul moștenitor Alexandru, după care a urmat un dejun intim al celor doi monarhi, alături de suitele lor (Dinu et al., 2010, p. 254).

Festivitatea oficială de primire a suveranului român i-a oferit regelui Milan Obrenović prilejul de a susține un discurs elogios la adresa României, a lui Carol și a relațiilor cordiale dintre cele două state. Regele României a răspuns pe același ton, evidențiind „vechea fraternitate” dintre cele două state și speranța continuării acestor relații de bună vecinătate (AMAE, 1897, vol. 282, f. 253-254). Schimbul de replici măgulitoare între cei doi suverani a avut loc pe tot parcursul vizitei.

Carol a rămas plăcut impresionat de modul în care orașul a fost special pregătit pentru vizita sa. În după-amiaza aceleiași zile, după ce s-a întâlnit cu numeroase oficialități din capitala sârbă, Carol a fost numit șef al Regimentului 6 Infanterie¹¹, care, ulterior, a primit numele regelui României. Prima zi a vizitei lui Carol la Belgrad s-a încheiat cu defilarea unui alai cu torțe prin Belgrad și cu un bal oferit de Milan Obrenović în cinstea distinsului său oaspete (Dinu et al., 2010, p. 255).

Vizita a continuat în ziua următoare, 19/31 august, când regele Carol a avut ocazia, pentru scurt timp, să își conducă regimentul și să treacă în revistă trupele de pe colina Topčider. Regele României a petrecut după-amiaza acestei zile în compania reginei Natalia, despre care declara că era fermecătoare. Natalia l-a condus pe Carol să vadă parcul Topčider, casa principelui Miloš și grădina zoologică, după care l-a invitat la ceai. În memoriile sale, regina Natalia menționează că s-a ocupat personal de aranjarea detaliilor vizitei regelui Carol la Belgrad. Totodată, Natalia amintește despre fastul manifestărilor organizate la Belgrad și, cu acest prilej, afirmă că nimeni nu se mai bucurase până atunci de o asemenea primire, Carol fiind de-a dreptul „fascinat” de modul în care fusese întâmpinat (Obrenović, 2006, p. 136-137).

Cea de-a doua și ultima zi a vizitei s-a încheiat cu un dineu oferit de regele Serbiei, prilej cu care Carol i-a

înmănat lui Milan ordinul „Coroana României”, iar pe membrii Curții i-a decorat. Seara târziu, alaiul regal s-a deplasat prin orașul scăldat în lumină, spre debarcader, însoțit permanent de aclamațiile mulțimii și de focul artificilor (Dinu et al., 2010, p. 256), îmbarcându-se pe vasul Ștefan cel Mare. A doua zi, la prânz, Carol a ajuns la Vârciorova, unde s-a despărțit de delegația sârbă condusă de generalul Nikolić. De acolo, Carol a călătorit cu trenul până la Craiova, unde a înnoptat „în casele doamnei Glogoveanu” (AMAE, 1897, vol. 282, f. 255; Carol I al României, 2007, p. 317). Tot aici, Carol a efectuat și o inspecție a trupelor militare.

Vizita la Belgrad a lăsat o impresie foarte plăcută asupra regelui Carol, îndeosebi în ceea ce privește maniera în care a fost întâmpinat de către Curtea regală a Serbiei și de către populația din Belgrad, care l-a înconjurat pe Carol cu entuziasm, căldură și atenție. De asemenea, vizita lui Carol s-a bucurat de o vreme însoțită, splendidă. La sosire, fanfarele au intonat imnul românesc, iar din fortăreață și de pe navele sârbești au fost trase salve de tun, cărora le-au răspuns tunurile aflate pe vasele românești. La fel s-a întâmplat și în seara plecării, atunci când Belgradul a fost scăldat într-o mare de lumini și flăcări, iar deasupra fortăreței a fost declanșat un foc de artificii reușit. De asemenea, toate localitățile sârbești au fost luminate, iar pe maluri au ars focuri imense (Cristescu, 2005, p. 188).

Adiacent sintezei descriptive, Carol a realizat și o fină analiză a situației de la Belgrad. Astfel, acesta vorbește despre impresia relativ bună pe care i-a lăsat-o armata sârbă, cu toate că trupele îndeplineau un serviciu militar prea scurt, artileria nu era dotată cu tehnică nouă, iar cavaleria „lăsa mult de dorit”. În privința curții regale de la Belgrad, Carol arăta că poporul o considera prea luxoasă; palatul regal era, în opinia sa, mai frumos delimitat decât cel de la București, mâncarea a fost excelentă și servirea extrem de elegantă. În pofida fastului etalat, regele Milan era și se simțea singur în țara sa, unde, în aparență, era liniște, dar în secret mocnea focul nemulțumirilor. Din această cauză, Milan era mereu protejat prin diverse măsuri de securitate, diminuate totuși cu prilejul vizitei suveranului român, poliția sârbă oferind asigurări că, pe toată perioada vizitei, nu va exista niciun pericol la adresa siguranței regelui Carol. În plus, la festivitățile de primire și la cortegiul cu torțe organizat de municipalitate a fost prezentă întreaga Opoziție de la Belgrad, îmbrăcată în haine de gală (Cristescu, 2005, p. 189).

Cuvinte frumoase în legătură cu vizita lui Carol la Belgrad a rostit și Vladan Đorđević, care, într-o întrevvedere cu ministrul român la Belgrad, Ion Papiniu,

¹¹ Este vorba de același regiment care, în 1903, a luat cu asalt palatul regal din Belgrad, ajutându-i pe complotiștii care l-au ucis pe regele Alexandru.

ce a urmat investiției sale ca prim-ministru al Serbiei în toamna anului 1897, a amintit despre faptul că îl cunoscuse încă de pe atunci pe regele Carol, care îi lăsase o amintire foarte plăcută (AMAE, 1897, vol.9, f. 88-92). Vladan Đorđević fusese numit cu doar câteva săptămâni înainte președinte al Consiliului Local din Belgrad, poziție care i-a permis să conducă o delegație ce se întâlnește cu regele Carol, în timpul vizitei acestuia la Belgrad.

Un an mai târziu, în luna iunie a anului 1885, Carol și Milan s-au revăzut la Viena atât în cadru particular, cât și cu ocazia unui dineu oferit de împăratul Austriei (Carol I al României, 2007, p. 377).

La un interval de patru ani, la data de 6 martie

1889, Milan și-a pregătit cu tact abdicarea pe care a citit-o în fața unei adunări înmărmurite, cu ocazia împlinirii a 7 ani de la proclamarea Regatului Serbiei.

În limita materialului pe care l-am avut la dispoziție, am încercat să realizăm o analiză a legăturilor familiei Obrenović, îndeosebi ale principelui Milan Obrenović IV, cu România. Considerăm că este de un real folos cunoașterea acestor elemente de detaliu, atunci când studiem istoria statelor balcanice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ele ne pot ajuta să înțelegem mai profund anumite decizii ale conducătorilor acestor state și să le plasăm, totodată, în cadrul mai larg al istoriei europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, colecțiile: 21, 41, Belgrad.
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale. (1628, București). Colecția familiei Catargi (3).
3. Arhiv Srbije [Arhiva Serbiei]. Belgrad. Colecția Ministarstvo Inostranijh Dela Kraljevine Srbije-Političko Odeljenje (1871-1918), microfilme: 1898, rola 168.
4. Cristescu, S. (2005). Carol I, Corespondența Privată, 1878-1912. București: Tritonic.
5. Damean, S. L. (2008). Diplomați englezi în România, 1866-1880. Craiova: Universitaria.
6. Carol I al României. (2007). Jurnal. Volumul I: 1881-1887. Iași: Polirom.
7. Obrenović, Kraljica Natalija. (2006). Moje Uspomene. Beograd: Srpska književna zadruga.
8. Brătianu, Ghe. I. (1940). La politique Extérieure du Roi Charles Ier de Roumanie. București: Cartea Românească.
9. Ciachir, N. (1968). România în sud-estul Europei. București: Politica.
10. De La Cerda, A. (2000). Nathalie de Serbie: la reine errante, Biarritz.
11. Dinu R., Ciupală, A., Lukács, A. (coord.). (2010). Documente diplomatice române, seria 1, vol. 12: 1884-1885. Râmnicu Vâlcea: Conphys.
12. Gauthier, G. (2004). Acvile și Lei - O Istorie a Monarhiilor Balcanice. București: Humanitas.
13. Gavrilović, N. (1997) Srbi i Rumuni. Srpsko-Rumunske Veze kroz Vekove. Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Prometej.
14. Gavrilović, N., Pandurović, S., Parežanin, R. (1940). Institut Balkanique. Beograd.
15. Gerard, F. (1903). A. A King's Romance: the Story of Milan and Natalie, first King and Queen of Servia. London: Hutchinson & Co.
16. Iorga, N. (1923). Politica Externă a Regelui Carol I. București: Institutul de arte Grafice.
17. Jovanović, S. (1926-1927). Vlada Milana Obrenovića. Beograd: Geca Konc.
18. Jovanović, N. (2003). Jevrem Obrenović – skica jedne političke karijere. Istorijski Časopis, knj. L. Beograd.
19. Kaljević, L. (2006). Moje Uspomene. Užice: Istorijski Arhiv.
20. Kremnitz, M. (1899). Reminiscences of the King of Roumania, New York and London: Harper and Bros.
21. Latkovic, V. (2009). Natalija Obrenović: Majka Poslednjeg Kralja Dinastije. Beograd: Beoknjiga.
22. Lecca, O. G. (2000). Familiile boierești române, București: Editura Academiei Române
23. Lopičić, Đorđe N. (2007). Konzularni Odnosi Srbije, 1808-1918. Beograd: Zavod za Užbenike.
24. Mamina, I. (2004). Regalitatea în România, 1866-1947. București: Compania.
25. Memoriile Regelui Carol I al României (de un martor ocular). (1993). vol. II. București: Erc Press.
26. Milić, D. (1971). Bukureška Agencija i Srpsko-Vlaška Trgovina Solju. Istorijski časopis, 18, p. 347-369.
27. Milin, M. (1992), Relații Politice Româno-Sârbe în Epoca Modernă (Secolul al XIX-lea). București: Editura Academiei Române.
28. Obedeano, Constantin B. (1929). Les Relations Historiques et Politiques des Roumains avec les Serbes, dans Temps les plus Reculés jusqu'à nos Jours. Origine. Histoire. Politique. Bucarest: Imprimerie d'art L. Geller.
29. Rosetti, R. (1935). Din corespondența inedită a Principelui Milan al Serbiei cu colonelul Gheorghe Catargi în timpul războiului din 1877 – 1878. București: Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XVII, mem. 3.
30. Rosetti, R. (2011). Ce am auzit de la alții. Amintiri. București: Humanitas.
31. Todić, M. (1993). Istorija srpske fotografije (1839-1940). Beograd: Muzej primenjene umetnosti.
32. Trivanovitch, V. Serbia. (Sep. 1931). Russia, and Austria during the Rule of Milan Obrenovich, 1868-78. The Journal of Modern History, vol. 3 (3).

ABSTRACT

As the Lebanese writer Khalil Gibran said, Lebanon is a country of contrasts: "You have your Lebanon and its dilemma. I have my Lebanon and its beauty. Your Lebanon is an arena for men from the West and men from the East. My Lebanon is a flock of birds fluttering in the early morning as shepherds lead their sheep into the meadow and rising in the evening as farmers return from their fields and vineyards." (Gibran, "You Have Your Lebanon and I Have My Lebanon")

With a complex society, merging both Western and Eastern values, Lebanon might be one of the most intriguing countries in the Arab world. Moreover, having a strategic position in the Middle East area, it has always represented a point of interest for the great powers. Before gaining its independence in 1943, Lebanon had been administrated by France. During this time, it experienced developments in domains such as education, legislation, commerce, infrastructure, and agriculture. However, during 1975-1990, Lebanon was devastated, as a result of the Civil War. It left the country mourning its dead people, weakly hoping for a better future. Neighbor countries, as well as Western powers, gave Lebanon a helping hand in order to put an end to the Civil War.

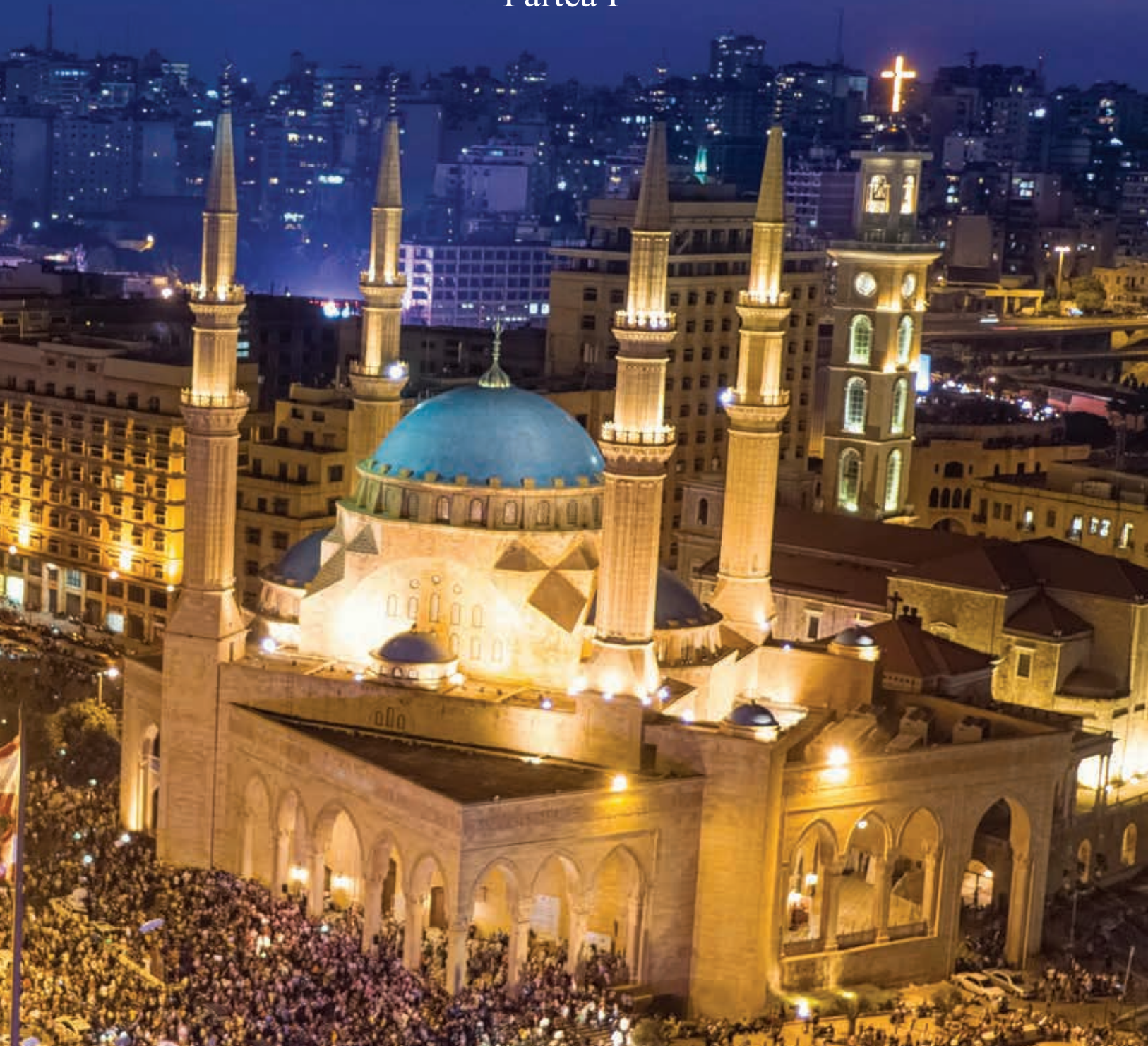
The 21st century has brought a series of changes in Lebanon, as society has shifted its attention towards issues such as education, human rights, equality and female representation in politics. Even though Lebanon strives for progress and prosperity, people strongly disagree with the national politics. People's discontent has reached climax, as government plans the addition of new taxes. In October 2019, Lebanese people of all confessions filled the streets of Beirut and other main cities, protesting against corruption and asking for the fall of the regime.

With an unclear fate and a common goal, people continued to protest until the end of 2019. As for the politicians in charge of Lebanon's future, they remained unwilling to leave the political arena.

Dinamică socio-politică a statului Liban în secolele XX–XXI

de Elena WAGNER

- Partea I -

Informații generale despre Liban

Conform informațiilor puse la dispoziție de website-ul *Central Intelligence Agency*, Libanul este un stat situat în Asia, respectiv în zona Orientului Mijlociu, cu o suprafață de 10.400 km². Capitala sa, Beirut, se află la frontiera vestică a țării, ce urmărește linia de coastă de la Marea Mediterană. În partea de nord și de est, Libanul se învecinează cu Siria, iar în partea de sud, cu Israelul.

Conform Articolului 11 din Constituția Libanului, limba oficială a statului este limba arabă, dar este acceptată și limba franceză. (*World Intellectual Property Organization*)

Libanul recunoaște oficial două religii, Islamul și Creștinismul, acestea numărând nu mai puțin de 18 confesiuni (Collelo, S., 1989, p. 207), demonstrând complexitatea țesăturii socio-religioase locale.

Etimonul numelui Liban este reprezentat de rădăcina semitică „l-b-n”, însemnând „alb”, ceea ce face trimitere la crestele albe, acoperite de zăpadă, ale Muntelui Liban. (*Central Intelligence Agency*)

Steagul național este format din trei dungi orizontale: două roșii, trimitere către sângele vărsat în numele eliberării, și o dungă albă, simbolizând pacea, puritatea și crestele muntelui Liban. În centrul drapelului este plasat cedrul verde, emblemă a Libanului și imagine a eternității, fericirii, prosperității și stabilității. (*Central Intelligence Agency*)

Conform website-ului de statistică a populației *Worldometers*, începând din 2008, numărul locuitorilor Libanului a înregistrat o creștere cu aproximativ două milioane de persoane, pentru ca, în prezent, să ajungă la aproximativ 6.850.000 de oameni.

Din punct de vedere administrativ, Libanul este structurat în opt guvernorate, numite *muḥāfazāt*: Aakkar, Baalbek-Hermel, Beqaa, Beirut, Libanul de Nord, Libanul de Sud, Muntele Liban și Nabatiye. (*Central Intelligence Agency*)

O scurtă istorie recentă a Libanului

După Primul Război Mondial, Libanul a intrat sub jurisdicția Franței. În timpul mandatului francez, obiectivul era restaurarea economiei și a sistemului social. Francezii au extins portul din Beirut și au construit o rețea de drumuri ce

faceau legătura între principalele orașe libaneze. În plus, au dezvoltat o structură guvernamentală și un nou cod civil, au îmbunătățit sistemul educațional, agricol și pe cel al sănătății publice și au ridicat nivelul de trai. (Collelo, S., 1989, p. 20)

În 1943, Libanul a reușit să își obțină independența, dar trupele franceze nu s-au retras de pe teritoriul Libanului decât pe data de 31 decembrie 1946. Ulterior, Libanul a trecut prin perioade înfloritoare, din punct de vedere al economiei, turismului, comerțului și agriculturii, dar și prin perioade de tumult politic și social, care au destabilizat procesul de dezvoltare. (*Encyclopædia Britannica*)

Între anii 1975-1990, Libanul a fost măcinat de un război civil care a avut ca rezultat moartea a 120.000 de oameni, o economie fragilă, devalorizarea considerabilă a monedei și hiperinflația, un guvern incapabil să își impună autoritatea și o infrastructură distrusă (Minasyan, 2017, 2). În plus, aproximativ un milion de oameni s-au văzut nevoiți să emigreze. (Gaub, 2015, p. 1)

Acest conflict intern s-a transformat rapid într-unul regional, în care s-au implicat nu doar actanți din zonă, ci și de pe scena internațională, în contextul unor evenimente precum apariția naționalismului arab și a islamului politic, dar și al conflictului dintre Israel și Palestina. Toate acestea, alimentate de neînțelegeri de durată la nivelul elitei politice libaneze, de distribuirea puterii pe considerente confesionale, de stabilirea identității naționale și a justiției sociale, au condus la un conflict polivalent.

Evenimentele despre care se consideră a fi declanșat conflictul armat au avut loc pe data de 13 aprilie 1975. Milițiile falangiste libaneze Al Kataeb, care dirijau traficul într-un cartier predominant maronit din capitala libaneză, au încercat să devieze traseul unui autobuz în care se aflau membri ai trupelor de gherilă ale Organizației de Eliberare a Palestinei (OEP). Aceștia au refuzat să schimbe ruta, fapt pentru care s-a declanșat o altercație între cele două părți, soldată cu moartea șoferului de autobuz.

La puțin timp după acest incident, persoane înarmate afiliate OEP s-au apropiat de o biserică din cartierul maronit, deschizând focul asupra celor ce participaseră la slujba religioasă și ucigând patru dintre aceștia (*The Arab Weekly*). Incidentele menționate au constituit un argument suficient de solid pentru declanșarea unei confruntări generale, ce avea să dureze 15 ani. La baza ei s-a aflat și factorul religios, care a agravat situația deja dificilă din cauza tensiunilor politice.

Ca urmare a intensificării altercațiilor, guvernul libanez a fost nevoit să ceară ajutor extern, fapt care a

duș la dislocarea de trupe străine pe teritoriul Libanului, sub pretextul restabilirii păcii. Timp de 15 ani, state arabe precum Siria, Arabia Saudită, Sudan sau Palestina, dar și state din Occident, cum ar fi Franța, Marea Britanie, Italia sau Statele Unite ale Americii s-au implicat în acest conflict intern, lăsând Libanul mai fragil decât era înainte. (Gaub, 2015, p. 2)

În toată această perioadă dificilă, economia țării a supraviețuit prin ajutor financiar oferit de diaspora și prin investiții de capital străin. Anul 1984 a reprezentat un punct de cotitură, Libanul confruntându-se cu o scădere a producției, cu deficitul bugetar și cu o piață scăpată de sub control. Toate aceste evenimente au condus la o criză economică (1989-1990) resimțită considerabil în sectoarele de bază. (Minasyan, 2017, p. 3)

Profitând de această destabilizare și de lipsa de autoritate, producția de droguri și contrabanda au sporit, la fel și corupția, poluarea industrială și risipa bugetară. (Minasyan, 2017, p. 3)

În ultimii ani ai războiului, securitatea Libanului era distrusă din cauza prezenței milițiilor, a dezintegrării și a dezertării din rândul trupelor de securitate, dar și a naturalizării posesiei de arme, deja prezente în orice locuință. (Gaub, 2015, p. 2)

După 12 încercări eșuate de a încheia era Războiului Civil, părțile participante la conflict au ajuns la un consens.

Acordul de la Taif (1989) a pus capăt Războiului Civil din Liban. A fost numit astfel pentru că negocierile au fost purtate, în septembrie 1989, în orașul Taif din Arabia Saudită, de către membri ai Parlamentului libanez format în 1972 și a fost ratificat pe data de 4 noiembrie 1989. Principalele specificații ale acordului presupuneau: scoaterea în afara legii a activității milițiilor armate, reformarea sistemului politic (Gaub, 2015, p. 2), stabilirea de relații speciale între Liban și Siria, precum și retragerea trupelor siriene de pe teritoriul Libanului, în două etape, în decursul a doi ani (*New World Encyclopedia*). De asemenea, acordul clarifica statutul Libanului: „Libanul este o țară suverană, liberă și independentă, patrie a tuturor cetățenilor ei”, „este o republică parlamentară democratică, fondată pe respectul față de libertatea de exprimare și convingere, justiție socială, egalitate în drepturi și îndatoriri ale tuturor cetățenilor, fără discriminare sau preferințe.” În plus, acordul declara poporul ca „sursă a autorității, exercitându-și suveranitatea prin instituții constituționale” (*World Intellectual Property Organization*) și prevedea abolirea sectarismului politic. (*New World Encyclopedia*)

Sistemul actual de guvernare

Conform Constituției sale, Libanul este un stat ce funcționează în regim de republică parlamentară, fapt pentru care se intitulează și *al-Jumhuriya al-Lubnaniya* (Republica Libaneză), în formă scurtă, Liban. (*Central Intelligence Agency*)

La baza sistemului legislativ al țării se află Constituția adoptată la 23 mai 1926, ale cărei articole pot fi amendate de către președintele republicii sau de către cel puțin zece membri ai Parlamentului; amendamentele, dezbătute în cadrul unei ședințe, sunt adoptate doar prin votul pozitiv a două treimi din parlamentari. (*Central Intelligence Agency*)

Sistemul legislativ îmbină dreptul civil de inspirație franceză cu tradiția legală otomană. Legile religioase se aplică în cazul reglementării statutului personal, al căsătoriei, al divorțului și al altor relații personale din cadrul comunității creștine, islamice sau evreiești. (*Central Intelligence Agency*)

În prezent, puterea executivă este deținută de președinte, de prim-ministru și de viceprim-ministru. Cabinetul este ales de prim-ministru, prin consultare cu președintele și cu Parlamentul. Conform Constituției, președintele este ales de Parlament, pentru un mandat de 6 ani. La rândul său, prim-ministrul este desemnat de președinte și de Parlament. Viceprim-ministrul este desemnat odată cu formarea Cabinetului. (*Central Intelligence Agency*)

Parlamentul Libanului sau Majlis an-Nuwwāb (Consiliul Parlamentarilor) este unicameral, iar cele 128 de locuri sunt distribuite pe baza criteriului confesional, în mod egal, între musulmani și creștini, conform condiției impuse de Acordul de la Taif. La rândul lor, cele două mari religii sunt divizate în sub-confesiuni, respectiv 12 creștine și 6 musulmane. Candidatura unui posibil parlamentar este acceptată în cazul în care acesta are vârsta de cel puțin 25 de ani, urmând ca mandatul să aibă o durată de patru ani. (*Central Intelligence Agency*)

Acordul de la Taif a reintrodus formula stipulată în documentul Pactului Național din 1943, mai exact pe aceea care prevedea ca Libanul să fie condus de un președinte creștin maronit, un prim-ministru sunnit și de un președinte šiit al Parlamentului. Astfel, puterea era împărțită egal, pe criterii confesionale.²

² <https://www.aljazeera.com/news/2018/11/lebanon-stalemate-cabinet-hold-181119081915632.html>

Evoluții socio-politice

In pofida deschiderii pe care o manifestă față de Occident, societatea Libanului este una patriarhală și încă tradiționalistă, fapt pentru care multe dintre femei sunt casnice, preocupându-se de creșterea copiilor, de îngrijirea casei și a celor vârstnici. Astfel, cariera profesională a multora dintre ele este compromisă, fapt pentru care nu dispun de independență economică. Pe de altă parte, situația femeilor se pare că s-a îmbunătățit considerabil în ultimii ani.

Din punct de vedere legislativ, conform Articolului 10 din Constituția Libanului, educația este gratuită și accesibilă tuturor cetățenilor, cât timp nu contravine ordinii publice sau principiilor morale și nu lezează demnitatea vreuneia dintre comunitățile religioase. Așadar, educația publică presupune accesibilitate și egalitate de șanse.

Conform website-ului *Central Intelligence Agency*, la nivelul anului 2018, rata de alfabetizare a Libanului era de 95,1%³. Mai exact, rata de alfabetizare a bărbaților ajungea la 96,9%, în timp ce a femeilor era de 93,3%.

Dacă lungul șir de războaie a afectat Libanul la nivelul economiei, infrastructurii sau al politicii, tradiția educațională a reprezentat baza de construcție a unui viitor mai bun.

În plan educațional, Libanul dispune de o varietate de unități de învățământ, atât publice, cât și private. Cea de-a doua categorie a apărut ca urmare a interesului manifestat de numeroase comunități religioase occidentale față de înființarea unor școli. Ca urmare, toate acestea erau în strânsă legătură cu clericii din Vest. Maroniții au fost primii care au înființat astfel de școli în Liban (secolul XVII), apoi misionarii prezbiterieni (secolul XVIII), greco-ortodocși și armeni. De asemenea, au fost puse bazele unor școli islamice, finanțate de națiuni musulmane care dispuneau de resurse materiale.

În 2009, aproximativ jumătate din populația Libanului, respectiv 48%, lucra sau era aptă de muncă. Din această jumătate, 73% reprezenta procentul bărbaților și 27% pe cel al femeilor. Așadar, numărul femeilor active, din punct de vedere economic, era substanțial mai mic decât cel al bărbaților.

De asemenea, diferența salarială este una dintre principalele problemele întâmpinate de femeile active

economic. Mai exact, în 2007, diferența dintre salariul unui bărbat și cel al unei femei era de aproximativ 6% la nivel național, în domeniul public sau privat. Dacă salariul mediu al unui bărbat era de 702.000 lire libaneze (LBP), al unei femei era de 660.000 LBP, echivalent a puțin sub 400 de euro. (Yaacoub, Badre, 2012, p. 7)

Secolul XXI marchează începutul unei noi etape, fiind caracterizat printr-o mai mare deschidere a societății față de prezența feminină în peisajul politic. De altfel, această schimbare a apărut ca urmare a progreselor mișcării feministe înregistrate la nivelul întregului Orient Mijlociu și al Africii de Nord, odată cu Primăvara Arabă. Libanul s-a aliniat acestui curent, dar, comparativ cu situația altor state, cadrul politic este încă unul patriarhal.

La începutul anului 2019, primul-ministru Saad El-Hariri a anunțat formula unui nou guvern. Spre surprinderea multora, patru dintre miniștri au fost femei și, pentru prima dată în istoria Libanului și a țărilor arabe, responsabilitatea securității interne a Libanului a fost încredințată uneia dintre ele. Mai exact, cele patru membre desemnate au fost: Raya El-Hassan, ministru al Afacerilor Interne, Nada Boustani, ministrul Energiei și Apei, May Chidiac, ministrul Dezvoltării Administrative, și Violette Khairallah Safadi, ministru al Consolidării Capacității Sociale și Economice a Tinerilor și Femeilor. După ce numele au fost făcute publice, Saad El-Hariri și-a exprimat mândria față de femeile libaneze și, în special, față de femeile ce făceau parte din cabinetul său.

La mai puțin de un an de la instalarea noului guvern, în octombrie 2019, nemulțumiți de condițiile de trai și de taxele tot mai mari, locuitorii Libanului au ieșit pe străzile unor importante orașe, având ca scop declanșarea unei revoluții. Sub sloganul „Toți înseamnă toți!”, oamenii doreau să obțină căderea regimului și înlăturarea întregii clase politice, indiferent de confesiunea căreia aparțineau politicienii, considerând-o coruptă în totalitate.⁴ Demonstrațiile s-au desfășurat într-o atmosferă pașnică, până când, în noiembrie 2019, susținători ai partidelor šiite Hezbollah și Amal au atacat protestatarii care blocaseră un important pod al capitalei.⁵

Sub presiunea dorinței locuitorilor Libanului, prim-ministrul Saad El-Hariri a decis să demisioneze din funcție, pe 29 octombrie 2019. Astfel, în plan socio-politic, dezechilibrul și incertitudinea se accentuează.

³ Statistică ce are ca subiect populația cu vârste de peste 15 ani.

⁴ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/11/lebanon-protests-explained/>

⁵ <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-protests/lebanese-protesters-clash-with-supporters-of-hezbollah-amal-in-beirut-idUSKBN1XZ013>

De asemenea, întregul sector economic a fost afectat, ceea ce a îngreunat și mai mult traiul libanezilor. Președintele Michel Aoun a cerut ca guvernul să funcționeze în aceeași formulă, până când vor fi aleși membrii unui nou cabinet. (*Central Intelligence Agency*)
Sfârșitul anului 2019⁶ a găsit Libanul într-un

blocaj, de vreme ce protestatarii nu au renunțat la acțiunile lor de combatere a corupției și de salvare națională, iar politicienii aflați la guvernare nu au dorit să părăsească scena politică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Yaacoub, N., Badre, L. (2012). Education in Lebanon. Statistics In Focus (SIF), Central Administration of Statistics, Lebanon, (3).

Resurse web:

1. Al Jazeera. Analysis: Saad Hariri resigns as Lebanon's PM, what comes next?. <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/analysis-saad-hariri-resigned-lebanons-pm-next-191029160011505.html> (accesat la data de 2 decembrie 2019)
2. Al Jazeera. „Lebanon in stalemate over new cabinet: What's the hold up?” <https://www.aljazeera.com/news/2018/11/lebanon-stalemate-cabinet-hold-181119081915632.html> (accesat la data de 24 septembrie 2019).
3. Amnesty International. „Lebanon Protests Explained” <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/11/lebanon-protests-explained/> (accesat la data de 2 decembrie 2019.)
4. Central Intelligence Agency. „Lebanon”, The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (accesat la data de 2 decembrie 2019.)
5. Collelo, T., Harvey, H. S.. (1989), Lebanon: a country study, Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress.
6. Encyclopædia Britannica. „Lebanon”. <https://www.britannica.com/place/Lebanon> (accesat la data de 23 septembrie 2019).
7. Gaub, F. Lebanon's civil war: seven lessons forty years on. The European Union Institute for Security Studies. <https://www.iss.europa.eu/content/lebanon%E2%80%99s-civil-war-seven-lessons-forty-years> (accesat la data de 15.09.2019)
8. World Intellectual Property Organization. Constitution of Lebanon <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lb/lb018en.pdf> (accesat la data de 10 mai 2020)
9. Minasyan, H. Historical Socioeconomic Overview of the State of Lebanon, ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/316619387_Historical_Socioeconomic_Overview_State_of_Lebanon (accesat la data de 20 septembrie 2019)
10. New World Encyclopedia. Lebanon. <https://newworldencyclopedia.org/entry/Lebanon> (accesat la data de 13 mai 2020)
11. Reuters. Lebanese protesters clash with supporters of Hezbollah, Amal in Beirut. <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-protests/lebanese-protesters-clash-with-supporters-of-hezbollah-amal-in-beirut-idUSKBN1XZ013> (accesat la data de 2 decembrie 2019)
12. The Arab Weekly. Remembering the Lebanese civil war, 44 years on <https://the arabweekly.com/remembering-lebanese-civil-war-44-years> (accesat la data de 13 septembrie 2019)

⁶ <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/analysis-saad-hariri-resigned-lebanons-pm-next-191029160011505.html>

